

Hr. Prof. *Worsaaes* Meddelelse i Mødet den 25de Januar

Om Tvedelingen af Steenalderen,

var følgende:

Oldforskningen i Danmark er bestandig fra den historisk bekjendte Tid trængt længere og længere *tilbage*, ind i den forhistoriske Tids Mørke. Da man for omtrent tredive Aar siden for første Gang begyndte at ville bringe Oldsager, Gravhøie og andre Mindesmærker i en simpel og klar Tidsfølge ved Inddelingen i Steen-, Bronze- og Jernalder, og da man allerede kunde ahne, at der vare store Tidsrum i den fjerneste Hedenold, som maatte ligge forud for al Historie, hævdede der sig ikke faa Stemmer derimod. Det var umuligt, meente man, at denne Inddeling i forskjellige Aldere kunde være rigtig. De forskjelligartede Oldsager og Oldtidsminder hidrørte aabenbart fra forskjellige Samfundsklasser, fra Rige og Fattige, og vare følgelig omtrent samtidige. »Historiens« almindelig antagne Resultater vilde ellers i altfor høi Grad blive omstødte.

Det Umulige skete imidlertid. Den omtalte Inddeling blev anerkjendt og optaget ikke alene hos os, men, saa at sige, i alle Lande, og der er nu ikke mange virkelig Sagkyndige, som i Hovedsagen nære nogen Tvivl om dens Rigtighed.

Men Spørgsmaalet om det danske Folks egentlige Kultur i Oldtiden var dermed ikke afgjort. Flere Omstændigheder syntes at tyde hen paa, at Jernalderen og med den en høiere Kultur først i en forholdsviis sildig Tid maatte være grundfæstet her, hvilket jo ogsaa godt nok kunde stemme overeens med Danmarks afsides Beliggenhed og med de »historiske« Efterretninger om Nordboernes Raahed og Barbari i den hedenske Tid. Snart

viste der sig rigtignok ikke faa romerske Oldsager, adspredte rundtom i Landet, hvoraf man maatte formode, at der allerede i de første Aarhundreder e. C. havde fundet en ikke ringe Forbindelse Sted mellem Romerne og Nordboerne, især vel Indbyggerne i det nuværende Danmark, og at disse da ad den Vei maatte have gjort Bekjendtskab med Brugen af Jern. Men det var aldeles umuligt, paastod man, at en slig Forbindelse saa tidlig kunde stadig have været vedligeholdt. Historien vidste Intet herom at melde, og de romerske Oldsager kunde let i en langt senere Tid, maaskee ofte reent tilfældig eller undtagelsesviis være indkomne i Norden.

Ogsaa i dette Tilfælde blev det Umulige til Vished. Mangfoldige Fund af romerske Oldsager i Forbindelse med de seneste Opdagelser af ældgamle Jernvaaben i Moser i Slesvig, Jylland og Fyen, have tilfulde godtgjort, at Jernalderens mærkværdig udviklede og tildeels noget eiendommelig-nordiske Kultur er traadt i Kraft i Danmark senest i de første Aarhundreder e. C., og at altsaa baade Broncealderen og Steenalderen maae føres endnu længere tilbage i Tiden, langt ned forud for Christi Fødsel.

Men ligesom den ældre Jernalders Sager i mange Retninger aabenbarede en ikke ringe Stil og Kunstfærdighed, saaledes viste ogsaa den endnu ældre Broncealders Vaaben, Redskaber og Smykker en mærkværdig Dygtighed i Forarbeidning, og selv Reenhed i Smag. En saa paafaldende Kultur, som den, der afspeilede sig i disse Broncesager, kunde nu, vedblev man, aldeles umulig have havt hjemme hos os i den fjerne Tid, der gik forud for Christi Fødsel. Alle Broncesager maatte sikkert være indførte tilligemed det fremmede Metal fra andre Lande. Imod disse Indvendinger nyttede det i Førstningen ikke, at man kunde fremlægge Beviis for, at Broncesagerne, idetmindste for en meget stor Deel, maatte være forarbeidede her i Landet, især da vore Broncesager ovenikjøbet i flere Henseender ere noget forskjellige fra tilsvarende Broncesager i andre Lande. Men tilsidst bleve Beviserne for mange og for uimodsigelige. Det lod sig ikke

gjøre, længere at benægte Muligheden af, at Kulturforholdene hos os i Broncealderen maae have været ganske anderledes, end man nogensinde før kunde faae sig til at troe.

Men paa samme Tid, som Broncealderen og med den Kulturen blev rykket langt tilbage, vare saa talrige Levninger baade fra Bronze- og Steenalderen opdagede rundt om i Landet, at man af dem med gyldig Grund kunde slutte til, at hver af de nævnte Aldere maatte have været en meget lang Tid, maaskee endog Aartusinder; ja forskellige Sammenligninger gav Anledning til at formode, at saavel Bronze- som Steenalderen maatte indbefatte flere, hver Alder foreløbig mindst to Tidsrum: en ældre og en yngre Afdeling, alle fire Tidsrum vistnok hver for sig af temmelig betydelig Udstrækning, hvorved jo følgelig Bronze- og Steenalderens og derved hele Bebyggelsens Ælde maatte blive saameget desto større.

Uden at tale om andre mærkværdige Opdagelser, navnlig i Udlandet, der ville føre Menneskeslægten Fremtræden i Europa endnu længere tilbage: til en Periode forud for de seneste Jordforandringer eller dog samtidig med de store her uddøde Dyr Rhinoceroser, Elefanter, Hyæner o. s. v., er det navnlig den nysnævnte foreslaaede Deling, især af Steenalderen, som for Øieblikket er Gjenstand for Tvivl, om den nu endog just ikke strax er bleven henført til »Usandsynlighederne« eller »Umulighederne«. De stadig fremkommende nye oplysende og bekræftende Fund turde maaskee derfor dobbelt give Haab om, at den Tid ikke skal være meget fjern, da man almindelig vil erkjende, at ogsaa i dette Tilfælde hvad der strax syntes lidet troligt, er blevet vist. Ligesom ved tidligere formeentlige Umuligheder, til hvilke, som bekjendt, Forklaringen af Affaldsdyngerne eller »Kjøkkenmøddingerne« længe, skjøndt ogsaa forgjæves, er bleven henregnet, vil da under alle Omstændigheder den reiste Tvivl faae den Fortjeneste, at have bidraget Sit til at rense Forskningen og fremtvinge det endelige Resultat i større Klarhed og Omfang.

At Steenalderen, som utvivlsomt har havt en stor Udstrækning, og som tilmed omfatter vort Lands allertidligste Bebyggelse, maa i sin *Begyndelse* og i sin *Slutning* frembyde noget forskjellige Forhold, er vistnok meget naturligt. Naar man ret udmaler sig vort Lands Tilstand i den overordentlig tidlige Tid, da det først blev bebygget — som det var med uhyre Ur-Skove, med Moradser, store Søer, Aaløb og Vige eller Fjorde, der alle vegne skjar sig ind fra Havet, falder det allerede noget svært at troe, deels at Urindvaanerne umiddelbart efter deres Indvandring skulde have opført de for Steenalderen eiendommelige Steendysser og Jættestuer, som henhøre til vore anseeligste Mindesmærker fra Hedenskabets Tid, deels at Urindvaanerne strax skulde have været istand til at forfærdige de mesterlig dannede Redskaber og Vaaben af Flint, som netop her i Danmark forekomme i større Rigdom og i smukkere, mere udviklede Former, end i noget andet Land i Europa.

For over sexten Aar siden blev jeg ogsaa ved en nærmere sammenlignende Betragtning af Oldsagerne fra Steenalderen ledet til at gjøre »opmærksom paa, at Oldsagerne af Steen ikke »hidrøre ganske fra een og samme Tid, da der mellem Steen»alderens Begyndelse og Slutning ligge flere, eller vel endog »mange Aarhundreder. Paa den ene Side kunde mangfoldige »af de simpleste Steenredskaber meget godt være forarbejdede »med andre Stene, medens det dog heller ikke turde nægtes, »at en heel Deel Steenredskaber, der fortrinlig udmærke sig »ved en kunstfærdig Behandling, bære Spor af at være tildan»nede med Metal. Man maatte derfor helst gaae en Middelvei »ved at antage, at de ældste og mere ufuldkomne Steenredskaber »ere huggede med andre Stene, og at derimod de yngste, som »brugtes i Slutningen af Steenalderen og i Begyndelsen af Bronze»alderen, ere blevne forfærdigede deels med Stene, deels med »Metal. Denne Mening henstilledes imidlertid til nærmere Prø»velse; især maatte man haabe at erhverve Oplysning desangaaende

»af fremtidige Fund, paa hvilke derfor Opmærksomheden fortrinlig burde rettes¹⁾.«

Det var et eget Træf, at jeg, om ikke for første Gang²⁾, saa dog for første Gang udførligere, skulde udtale denne Anskuelse ved Fremviisningen i det Kgl. Nordiske Oldskrift-Selskab af et stort Fund af Flintflækker og raat tilhuggede Flintstykker fra Kysten af Egø eller Eiø ved Korsør, netop eet af de Kyst-Fund, som senere med andre lignende har tjent til Grundlag for Delingen af Steenalderens Mindesmærker i to Tidsrum, og som i Forbindelse med Fundene fra Affaldsdyngerne nu er bleven henført til den ældre Steenalder. Men hvormeget man forresten dengang (i 1844) savnede et saadant Stof til mere udstrakte Undersøgelser og Sammenligninger i denne Retning, fremgaaer deraf, at Oldskrift-Selskabets Oldsag-Comitee ikke turde anerkjende fire af Eiø Fundets raat, i Øxeform tilhuggede, Flintstykker (af den nu saa vel bekendte og hyppig forekommende, trekantede Art) for virkelige Redskaber, men fandt det »rimeligere, at de snarere kun ere *en halv tilfældig Form*, som er opkommen ved Afslagningen«³⁾. Hele Eiø-Fundet selv ansaaes simpelthen for »Levningerne af et fordums Værksted for Forfærdigelsen af Flintredskaber«, og samme ufuldstændige Forklaring gaves kort efter over tre tilsyneladende lignende Fund fra Øer under Kysten af Bahuslehn⁴⁾.

Men kjendte man saaledes kun lidt til Kystfundene, kjendte man dog endnu mindre til Affaldsdyngerne eller »Kjøkkenmøddingerne«. Endnu i 1849, fem Aar efter, blev det almindelig antaget, at de Skaller af Østers, Muslinger og Snegle, som i stor Mængde efterhaanden vare trufne paa temmelig høie Skrænter ved Fjordbredderne, maatte være »Stranddannelser«, »hævede Strandlag«, og følgelig Vidner enten om en fordums høiere Vand-

1) See mine Bemærkninger i *Antiqvarisk Tidsskrift*, udgivet af det Kgl. Nord. Oldskrift-Selskab 1843—45. 2det Hefte S. 99.

2) Jfr. allerede »Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhøie«. 1843. S. 19—20.

3) *Antiqvarisk Tidsskrift* 1843—1845. S. 123.

4) Sømmesteds S. 107.

stand eller om en Hævning af Landet. Hidtil vare rigtignok ogsaa ikkun forholdsviis faa Spor af menneskelig Virksomhed opdagede i Skallagene.

Et heelt Vendepunkt i Sagen blev det første store Fund, som jeg Aaret efter (1850), i Forening med Hr. Godseier Olsen, var saa heldig at opdage i Meilgaards Dyngen mellem Randers og Grenaa. De ikke faa, i Affaldsdyngen selv udgravede Redskaber af Flint og Been tilligemed spaltede Dyrebeen, Potteskaar og Trækul lode paa Stedet strax formode, at Dyngen ikke kunde tilfældig være sammenskyttet af Havet, men at den maatte inde slutte Rester af Maaltider, som Indbyggerne i Steenalderen havde holdt i Dyngens umiddelbare Nærhed. Hr. Prof. Steenstrup, der allerede tidligere baade havde næret grundede Tvivl om den ældre Forklaringsmaades Rigtighed og ahnet et lignende Resultat, foretog da først alene og senere i Forening med Conferentsraad Forchhammer og mig, paa den geologisk-antiquariske Committees Vegne, nye Undersøgelser, saavel af en lignende Dyng ved Havelse som af forskjellige andre, tilsvarende Punkter. Ved disse sammenlignende Undersøgelser, og ikke mindst ved Prof. Steenstrups Sammenstillinger af de forefundne spaltede Dyrebeen, fremgik det med yderligere Klarhed, at de hidtil fundne Affaldsdynger af denne Art væsentligst maatte være Levninger fra Maaltider. Efter den Tid er der, som bekjendt, opdaget en stor Mængde ganske lignende Skaldynger, spredte omkring paa Kysterne af Liimfjorden og af Østjyllands øvrige Fjorde, saavel som paa flere Øer, paa de nordlige Kyster af Fyen og Sjælland og tildeels paa Kullaberg i Skaane. Allevegne have de fundne Skaller, Dyrebeen og Redskaber af Steen og Been viist sig at være til en saa høist paafaldende Grad overensstemmende, at man efter de talrige vundne Erfaringer næsten nu forud bestemt kan sige, hvilke særegne Skaller, Dyrebeen og Redskaber enhver nyopdaget Affaldsdyng vil indeholde.

Ligesom man af de fundne Redskabers simple Beskaffenhed og af den fuldstændige Mangel paa Metal i alle Affaldsdyngerne

naturlig og sikkert maatte slutte, at de hidrørte fra Steenalderen, saaledes gik man i Førstningen uden Videre ud fra den reent forudfattede Idee, at de hidrørte fra selvsamme Tid og fra selvsamme Kulturtilstand, som de eneste hidtil kjendte Mindesmærker fra Steenalderen: de mægtige Gravminder, Steendysserne og Jættestuerne.

Hvad der dog snart maatte blive paafaldende for enhver opmærksom Iagttager var, at de i Affalddyngerne stadig forekommende Redskaber af Steen og Been i Reglen vare forskellige fra de sædvanlige, almindeligst kjendte Oldsager fra Steenalderen. For at nævne et oplysende Exempel, vare de allerhyppigst i Affalddyngerne forefundne Steenøxer eller Redskaber i Øxeform netop af den særegne, ovenfor omtalte trekantede Art, som endnu i 1844 ansaaes for en tilfældig Form, og som, efterat være erkjendt for et virkeligt Redskab, dog indtil Affalddyngernes egentlige Opdagelse (1850) ikkun enkeltviis forekom selv i de største og fuldstændigste Samlinger af Oldsager. Affalddyngernes Redskaber i det Hele frembød saa raae og simple Former, at man ved at stille dem ved Siden af de sædvanlige, for detmeste smukt slebne og formede Steenredskaber, der udgjøre det eiendommelige Indhold af Steenalderens Dysser og Jættestuer, maatte opdage en stærkt iøinefaldende Forskjel. Derimod vilde man igjen træffe en paafaldende Liighed mellem Affalddyngernes Flint-Sager og nogle meget raae Flintredskaber, der efterhaanden vare opsamlede paa Kysterne, især dog af mindre Øer, heelt ud i Vandet, t. E. paa Eiø, paa nogle andre forhenværende Smaaøer ved Korsør og flere Steder.

Erfaringerne med Hensyn til Forskjellene mellem Fundene fra Affalddyngerne og fra Steengravene fik imidlertid ved stadig fortsatte Iagttagelser og Sammenligninger saavel i som udenfor Norden en saadan Betydning, at jeg troede at kunne forklare Redskabernes indbyrdes Forskjelle paa en ganske simpel og naturlig Maade ved at hidlede deres Oprindelse fra forskjellige Tider, og ved, foreløbig for Danmarks Vedkommende, i Henhold hertil at opstille en ny Deling af Steenalderen i to Tidsrum:

en ældre, som omfatter Affaldsdyngerne og Kystfundene med deres raae, ufuldkomne og fordetmeste uslebne Redskaber af Steen og Been,

og *en yngre*, hvis større Udvikling eller Kultur aabenbarer sig i de smukkeste formede, slebne og forarbejdede Steenredskaber saavel som ogsaa i de, selv vor Tid imponerende Steendysser og Jættestuer ¹⁾).

Denne nye Deling sluttede sig til lignende, af mig forsøgte Tvedelinger af Bronze- og Jernalderen, der vistnok begge kunne siges senere stadig at have fundet mærkelig Bekræftelse ²⁾). Da den følgelig, forsaavidt dens Rigtighed skulde blive anerkjendt, aabenbart maatte blive af ikke ringe Vigtighed som Udgangspunktet for vor Kjendskab, ikke alene til Kulturudviklingen hos Danmarks, maaskee tillige hos en stor Deel af det øvrige Europas ældste Indbyggere, men ogsaa til den med disse samtidige Dyr- og Planteverdens Beskaffenhed og gradevise Forandringer, kunde jeg ikke Andet, end ønske, at dette mit Forsøg til en Udvidelse af det hidtil gjeldende archæologiske System maatte blive underkastet en grundig og omfattende Prøvelse af Sagskyndige. Det har derfor været mig særdeles kjært, at min ærede Ven og Collega Professor Steenstrup, som har saa stor Fortjeneste af vor Kundskab baade om Affaldsdyngerne og om vort Lands forhistoriske Fauna, aabent har fremsat sine Tvivl ved den af mig saaledes foreslaaede Tvedeling af Steenalderen. Paa Grund af Prof. Steenstrups bekjendte Skarpsindighed tør jeg vel nok antage, at han for Danmarks Vedkommende omtrentlig har udtømt de væsentligste Indvendinger, som ville kunne

¹⁾ S. videre min Meddelelse i Oversigten for 1859 S. 93—129 og mit særskilte Aftryk: «Om en ny Deling af Steen- og Broncealderen». Kbhvn 1860. Svo. 37 Sider.

²⁾ For Broncealderens Vedkommende jfr. bl. A. Meklenburgische Jahrbücher. XXIV. S. 267—269 og XXV, S. 241—246. Om Jernalderens Deling see Lisch Jahrb. XXVI, S. 163—168, Troyon: Habitations Lacustres. Lausanne 1860 p. 179 sq. 333 sq. Etudes géologico-archéologiques en Danemark et en Suisse par A. Morlot. Lausanne 1860.

fremføres derimod. Men i disse Bemærkninger har Prof. Steenstrup dog, hvad han selv udtrykkelig bemærker, ikke kunnet tage Hensyn til de af mig senere ¹⁾ beskrevne lærerige og oplysende Fund baade her i Maribo Sø og samtidig i flere Lande i det vestlige Europa, hvorved mærkelig nok ogsaa *der*, aldeles uafhængig af mit System, Ideen om en ældre Steenalder med overordentlig raae Steenredskaber er bleven bragt paa Bane. Endnu mindre har han naturligviis kunnet berøre adskillige ganske nye Fund, som ere opdagede paa vore Kyster i sidst-afvigte Efteraar, og som betydelig have udvidet Kjendskaben til den formeentlig ældste Tids Sager.

Professor Steenstrup indrømmer Rigtigheden af min Hovedsætning, at der mellem Redskaberne fra Affaldsdyngerne og fra Steengravene findes en kjendelig Forskjel, idet Affaldsdyngernes Sager i Reglen ere langt raaere og simplere, end Steengravenes. Derved er der, som jeg troer, allerede vundet et saare vigtigt Udgangspunkt, om nu endog vore herfra udledede Slutninger for Tiden gaae i forskjellige, tildeels heelt modsatte Retninger. Thi Prof. Steenstrup *»føler sig hverken synderlig tilbøielig til at see nogen Kulturforskjel eller Tidsforskjel udtalt i de nævnte Forhold, saavidt vi hidtil kjende dem«*. Han minder om, at endskjøndt *»Kjokkenmoddingernes tabrige, raae og mindre bearbejdede Steensager egenlig udgjøre en egen Klasse for sig«* og det *»i Modsætning til Gravhoienes bedre forarbejdede Redskaber, hvis Repræsentanter i en raaere Form de erindres ikke at være«*, saa vil en saadan Forskjel formeentlig godt kunne forklares ved de paagjældende Redskabers *»særegne Anvendelse«*. De raae Flint- og Beenredskaber i Affaldsdyngerne og i Kystfundene kunne jo gjerne have havt *»en simpel Brugsanvendelse«* til *Østers-, Musling- og Snegle-Fangsten«* ²⁾ paa Kysterne, hvor de

¹⁾ Oversigten for 1859. S. 117—129. Mit særskilte Aftryk S. 25—37.

²⁾ Oversigt over det Kgl. D. Vidensk. Selskabs Forhandl. 1859. S. 174. 176. 181. Særskilt Aftryk *»Om Hr. Prof. Worsaaes Tvedeling af Steenalderen«* af Prof. J. J. S. Steenstrup. Kbhvn 1860. S. 6. S. 13.

nu forekomme, »i Reglen« som »bortkastede«, »mindre værdifulde og let erstattelige« Ting (»kun undtagelsesviis ere de bedre og turde da ansees for ufrivilligen tabte«), medens derimod paa selvsamme Tid »de udvalgte og de bedste — meget taler endog for: de smukkeste — Vaaben og Redskaber« ere blevne nedlagte i Gravene »takket være hin dunkle Anelse om Livets Fortsættelse i eller hinsides Graven og den derpaa hos de Efterlevende grundede Omhu for værdigen at udstyre deres Afdøde til dette nye Liv«¹⁾. Det Resultat, hvorved man rettest maatte blive staaende, skulde følgelig være, at Affaldsyngerne og Steengravene »vise os væsentligen to Sider af een og samme Kulturtilstand«. Under alle Omstændigheder »tilhøre de to ueensartede Sider af Kulturlivet« og »en umiddelbar Sammenligning af deres Forskjelligheder« vilde saaledes ikke engang »tilfredsstillende begrunde Antagelsen af en under deres Tilblivelse herskende Kulturforskjel«. Ja indrømmede man endogsaa en saadan Kulturforskjel, vilde der slet ikke være Nødvendighed for at antage nogensomhelst, dertil knyttet »Tidsforskjel«; thi »hvorofte bestaae ikke to Kulturtrin, der ere endnu mere afvigende fra hinanden, end de to formentlige Afsnit indenfor Steenalderen, aldeles samtidige i samme Land, det ene ved Siden af det andet, det ene f. Ex. ved Kysten, det andet lidt indenfor Kysterne, eller begge strøede imellem hinanden«? Desuden maa det heller ikke glemmes, hedder det, at »Forandringer i Kultur og Udvikling hos een og samme Folkestamme langt fra altid vise sig som Fregmang, men meget ofte vise sig at være Tilbagegaaen eller Tilbagefalden imod et lavere Stadium«. »I den Omstændighed, at eet Kulturtrin er lavere end et andet i samme Land, ligger der altsaa ikke noget bestemt Vidnesbyrd om, at hints Bærere have levet tidligere, end dettes eller ere gaaede forud for dem«, i hvilken Henseende der netop henvises til den af mig opstillede yngre Bronze- og Jernalder, hvor der jo, efter mine egne Formodninger, maa

¹⁾ Sammesteds S. 176. Steenstrup's særskilte Aftryk S. 8.

have været anvendt »*plumpere og mindre vel forarbejdede Gjenstande*«, end i de samme to Tidsrums ældre Perioder¹).

Min ærede Collega synes imidlertid ganske at have overseet, at de af ham her sammenligningsviis paaberaabte Forskjelle mellem Sagerne fra Bronze- og Jernalderens ældre og yngre Tidsrum indskrænke sig til mindre, for den Uindviiede ofte umærkelige Nuancer i Ornamenter og Former, og at disse Nuancer aldrig paa nogen Maade ville kunne stilles ved Siden af de stærkt iøinefaldende, gjennemgaaende Forskjelle mellem den ældre Steenalderes overordentlig raae og den yngre Steenalderes smukt udarbejdede Redskaber og Vaaben. Tilbagegangen i Bronze- og Jernalderen antyder aabenbart kun en Tilbagegang i *Smag*, medens en Tilbagegang i Steenalderen, som den, hvortil der henpeges, vilde betegne en Nedefalden fra en vis, begyndende Kultur til fuldstændig Raahed og Barbari. En slig unaturlig Tilbagegang vilde man derfor kun være berettiget til at antage, naar idetmindste nogle af de her eller i andre europæiske Lande gjorte Fund kunde anføres som Beviser derpaa. Men det er saalangt fra, at saadanne Kjendsgjæringer hidtil ere komne for Dagen, at tvertimod *alle* Iagttagelser bestemt vise hen til, at Kulturen i hiin ældgamle Tid her i det nordlige og i det vestlige Europa maa have udviklet sig gradeviis fra en lavere til en høiere Tilstand. Ja i Frankrige har man for Steenalderens Vedkommende hidtil netop uden nogensomhelst Undtagelse paaviist, at de raaeste, uslebne og i det Hele simpleste Steenredskaber kun træffes i de dybeste Jordlag, hvorimod de smukkeste forarbejdede alene forekomme langt høiere oppe, ovenpaa eller nær ved den nuværende Jordoverflade²).

Prof. Steenstrup turde vistnok ogsaa selv nærmest kun i Forbigaaende have fremsat sine lidet sandsynlige og i al Fald fuldkommen ubeviste Bemærkninger om en Tilbagegang i Kultur i Steenalderen, hvorimod han aabenbart lægger ulige større Vægt

¹) Samstedts S. 190. 175. 174. 189. Stps særskilte Aftryk S. 22. 7. 6. 21.

²) See Oversigten for 1859. S. 126. Mit særskilte Aftryk S. 34.

paa sin anden Sætning, at de i Affaldsdyngerne og Jættestuerne fundne Sager, tiltrods for deres indbyrdes Forskjelle, gjerne kunne hidrøre fra eet og samme Kulturtrin og fra selvsamme Tid.

Omendskjøndt jeg nu nærer den Overbeviisning, at Affaldsdyngerne og Steengravene virkelig betegne to forskjellige Kulturstadier, et ældre og et yngre, vil jeg dog gjerne strax gaae ind paa den Anskuelse, at de nævnte Mindesmærker nok kunne have været *samtidige*, men vel at mærke da alene *i en Overgangsperiode*, hvor den ældre og den nyere Kulturtilstand kæmpede om Herredømmet. Jo mere man nemlig har lært Oldtidsminderne at kjende, desto mere maa man føle sig forvisset om, at Overgangene fra den ene Kulturtilstand til den anden ikke i Reglen ere foregaaede saa pludselig, som man før har troet. Der har været, stundom endog meget lange Tidsrum, hvor forskjellige Kulturtilstande have bestaaet ved Siden af hinanden, og det er sikkert nok fra saadanne Overgangstider, at meget forskjelligartede Oldsager undtagelsesviis kunne forefindes samlede i broget Blanding.

Ved nærmere Undersøgelse vil det dog ogsaa vise sig, at i de Lande, hvor to forskjellige, indbyrdes meget afvigende Kulturtrin aldeles samtidig bestaae, *»det ene ved Siden af det andet, det ene f. Ex. ved Kysten, det andet lidt indenfor Kysterne eller begge stroede mellem hinanden»*, er et saadant Forhold i Reglen *ikke oprindeligt*, men fremkommet ved successive Indvandring fra forskjellige Folkestammer eller ved en nyere Kulturs Fremtrængen. Det er tænkeligt, skjøndt ingenlunde vist, at store Lande, som t. Ex. Amerika, fra den allertidligste Bebyggelsestid af kunne, paa Grund af deres umaadelige Udstrækning, have tilladt meget forskellige Kulturtrin *lige oprindeligt* at udvikle sig og derefter bestaae i Tidernes Løb paa Kysterne og i det Indre af Landet ved Siden af hinanden. Men noget Saadant kan sikkert umulig have været Tilfældet i et Land af en saa overordentlig ringe Udstrækning, som vort Fædreland, der tilmed i den fjerneste Oldtid næsten overalt maa have været

dækket af saa store Skovstrækninger, at væsentlig ikkun Kysterne vare tilgængelige.

Jeg maa snarere, tverimod min ærede Collegas Antagelse, paa det Bestemtteste paastaae, at hvis de særdeles raae Flintredskaber i Affaldsdyngerne og Kystfundene vise sig at være Minder om et noget andet Kulturtrin, end det, der har afpræget sig i de smukt forarbejdede Steenredskaber saavel som ogsaa i de store Dysser og Jættestuer, da er eo ipso derved en, idetmindste *oprindelig*, »*Tidsforskjel*« godtgjort. Professor Steenstrup søger nu vel i Forveien at svække Sandsynligheden af, at man, ved umiddelbar Sammenligning af Forskjellene mellem Affaldsdyngerne og Kystfundene paa den ene samt de store Steengrave paa den anden Side, skulde kunne komme til noget saadant Resultat om en bestemt tidligere Kulturforskjel, da han gjør opmærksom paa, at de nævnte Mindesmærker »*tilhøre to ueensartede Sider af Kulturlivet*«, idet nemlig »*den store Mængde af de henkastede simpelt forarbejdede og til en simpel Anvendelse bestemte Redskaber og Vaaben*« i Affaldsdyngerne og paa Kysterne kun skal have været benyttet til de daglige Beskæftigelser ved Fiskeri og Jagt, medens de smukt forarbejdede Redskaber nærmest til Ære for de Afdøde ere blevne nedlagte og saaledes formelig »*gjemte eller opbevarede*« i Gravene ¹⁾. Men det er vistnok hævet over al Tvivl, at denne Beviisførelse er grundet paa en ny og tvivlsom Opfattelse af de virkelige Forhold.

Det er unægtelig en af mig selv og senere »*af alle Landets Oldforskere anerkjendt Sag, i hvilken fortræffelig Stand samtlige Redskaber fra Gravhoiene i Reglen ere og med hvilken Omhu de have været nedlagte i disse*«. Men deraf følger paa ingen mulig Maade, som Prof. S. har villet antyde, nogensomhelst almindelig Anerkjendelse af, at der i Gravene udelukkende skulde træffes »*de udvalgte og de bedste — meget taler endog for de*

¹⁾ Oversigten for 1859. S. 176. Stps særsk. Aftryk S. 8.

*smukkeste — Vaaben og Redskaber*¹⁾, og at saaledes, tvertimod vilde eller halvvilde Folkefærds saa bestemt udprægede Skik, de til den daglige Syssel ellers brugelige raare og simple Redskaber ikke skulde have været nedlagte hos de Afdøde. Og noget Saadant maatte dog, efter Prof. Steenstrups Anskuelse, netop have fundet Sted her med vore Steengrave, da han selv bestemt indrømmer, at Affaldsdyngernes og Kystfundenes raare og mindre bearbejdede Sager egenlig udgjøre *»en egen Klasse for sig»*, ja at de *ikke* ere *»Repræsentanter i en raare Form»* for *»Gravhøienes bedre forarbejdede Redskaber»*, men at deres Eiendommeligheder hidrøre væsentlig fra *»den særegne Anvendelse, som de maae have havt»* til *»Fiske-, Østers-, Musling- og Snegle-Fangsten»*. En saadan skarp Grændse mellem Daidens Redskaber til den daglige *»fredelige Bedrift»* og til Nedlægning i Gravene har imidlertid neppe nogensinde før været opstillet i vor Archæologie. Det er vel nemlig ganske vist, at de fleste Steenredskaber i Dysserne og Jættestuerne ere velbevarede og at de gjerne endogsaa synes at have været nye paa den Tid, da de bløve nedlagte. Men fordi disse Redskaber have ubeskadigede Egge, hvilket er deres væsentligste Særkjende²⁾, tør man ingenlunde deraf slutte, at de have været *»udvalgte eller de bedste — meget taler endog for de smukkeste — Vaaben og Redskaber»* paa den Tid, især da, hvad Prof. Steenstrup ganske rigtig fremhæver, Steengravnens Øxer eller Kiler og Meisler af Flint langtfra altid ere omhyggelig heel- eller halvalebne eller endog kunalebne paa den yderste Eg; ikke sjældent ere de simpelthen tilhuggede uden mindste Spor til Slibning; smukke og simple Redskaber træffes blandede i de samme Grave. Men selv de simpelst forarbejdede Kiler eller Øxer fra Gravene ere da alligevel hyppigst i Form og Forarbejdning kjendelig forskjellige fra Affaldsdyngernes og Kystfundenes ulige raare tilhuggede Redskaber af tilsvarende Art. Efter Prof. Steenstrups Yttringer

¹⁾ Sammesteds S. 175—6. Stps særsk. Aftryk S. 7—8.

²⁾ See mine tidligere Bemærkninger herom i Oversigten for 1853 S. 105.

om Datidens Omhu for de Afdøde kunde man ovenikjøbet let fristes til at troe, at de formeentlig »udvalgte, eller de bedste«, »smukkeste« Steenredskaber væsentlig kun fandtes gjemte, omhyggelig nedlagte i Steengravene, eller at de dog, i Modsætning til Affaldsdyngernes og Kystfundenes saa talrige og formeentlig ligegyldig tabte eller henkastede, raae Redskaber, i det Høieste ganske undtagelsesviis ville kunne træffes udenfor Gravene, paa Marker, i Moser og Søer; »thi«, hedder det, »der er aabenbart anvendt en ikke ringe Møie paa deres Bearbejdelse, og de maae betragtes som Ting af saamegen Værdi, at man i Reglen passede vel paa dem«¹⁾. Men det er ikke alene, som min Collega ogsaa selv antyder, tvertimod Tilfældet, at de allerfleste af de »smukkeste« Flintredskaber, af de sande Pragtstykker i Oldsag-Museet, der, som t. Ex. Dolkene eller Knivene med Haandtag, ere prydede med indhuggede nøiagtige Ornamerter, just ere fundne *udenfor* Steengravene. Det er tilmed bekjendt nok, at Steenredskaber, der ere fuldt saa smukke som Steengravenes, i uhyre stort, tilvisse ganske forbausende Antal, ja hidtil uden nogensomhelst Sammenligning i langt større Mængde, end Affaldsdyngernes og Kystfundenes raaere Steenredskaber, opdages rundtom i Landet, ofte med umiskjendelige Spor af Brug og Slid, netop adspredte som tabte eller endog som »henkastede« paa Marker, i Søer og Moser. Alene i faa Aar er der ved to Mænds Indsamlinger i en lille Deel af Fyen tilveiebragt *mange tusinde* Flintsager, aldeles liig Steengravenes, og af dem ere dog utvivlsomt kun *de færreste* fra tidligere forstyrrede Steengrave, idet tilmed mangfoldige ere enten stærkt slidte eller afbrudte og beskadigede ved Brugen i Oldtiden. Man kunde vel sige, og vistnok med Rette, at der Tid efter anden mulig vil blive opdaget, i al Fald tilnærmelsesviis, en ligesaa stor Mængde af de raaeste Flintredskaber paa vore Kyster. Men dette vil ikke kunne formindske Betydningen af den uimodsigelige Kjendsgjerning, at de saa-

¹⁾ Oversigten for 1859. S. 177. Særsk. Aftr. S. 9.

kaldte »udvalgte«, »bedste«, »smukkeste« Flintredskaber i Steengravene ere *i Hovedsagen* fuldstændig af samme Art og Forarbeidning som de andre, aabenbart almindelig, paa den Tid benyttede Redskaber og Vaaben; kun bære disse sidste mere Spor af Slid og af derved fremkaldte nye Tilhugninger og Tilslibninger. Jo flere af de raaeste Flintredskaber, der efterhaanden opdages, især afsondrede for sig paa visse bestemte Findesteder, desto klarere vil det fremgaae, hvad ogsaa er ganske naturligt, at man til forskjellige Tider har havt idetmindste noget forskjelligartede Redskaber, og at man da selvfølgelig til hver Tid har medgivet den Afdøde til Brug i den anden Verden de selvsamme Redskaber og Vaaben, som han i levende Live var vant til at benytte, hvad enten nu disse vare hans egne, yirkelige Redskaber eller fuldkommen tilsvarende, ganske nye, omhyggelig slebne og forhen ubrugte Stykker, hvilket Sidste dog allerede synes mig at tyde hen paa mere udviklede Forestillinger, paa en noget høiere Kultur. Sammenligninger i denne Henseende med vilde Folkestammers Skikke ville yderligere godtgjøre, at det Naturligste og følgelig *det meest Oprindelige* sikkert maa have været, at de Afdøde fik deres egne, deres kjæreste Sager med sig i Graven. Efter den fuldstændige Overeensstemmelse, der aldeles uomstødelig findes mellem Steengravenes ubrugte og de forresten dengang almindelig brugte, smukt slebne og forarbeidede, men dog tabte eller henkastede Redskaber, kan det ikke feile, at de Folk, der begravede deres Døde i Dysserne og Jættestuerne, ogsaa maae have hyldet den hos slige Folk vanlige Tro, at Livet i den anden Verden var en Fortsættelse af Livet i denne og i Henseende til Redskaber og Vaaben knyttet væsentlig til de samme Betingelser. Man er derfor heller neppe berettiget til i og for sig at ansee Steen Graves og Affaldsdyngers eller Kystfunds forskjelligartede Redskaber for Udtryk af saa »ueensartede Sider af Kulturlivet«, at de ikke med noget Udbytte for Spørgsmaalet om en lavere eller høiere Kultur kunne sammenlignes. Hidrøre Affaldsdyngerne og

Steengravene fuldkommen fra selvsamme Tidsrum og fra selvsamme Kulturtilstand, maae ogsaa de i dem opbevarede Redskaber for Livet og Døden frembyde den nøieste indbyrdes Overeensstemmelse.

Det forekommer mig, at min Collegas Bestræbelser for at paavise en slig Overeensstemmelse eller for idetmindste at bortforklare nogle af Ulighederne mellem Affaldsdyngernes og Steengravenes Indhold strax røbe en iøinefaldende usikker Grundvold. Naar han paastaaer, at Redskaberne i Affaldsdyngerne og Steengravene hidrøre fra saa »uensartede Sider af Kulturlivet«, at man ikke af deres Forskjelle, de være nok saa store, tør slutte til en virkelig »Kulturforskjel«, kan man vistnok spørge, med hvilken Ret han derefter selv netop af disse samme, ellers saa ueensartede Redskabers indbyrdes Ligheder vil troe med nogensomhelst Sikkerhed eller Sandsynlighed at kunne henføre dem til en samtidig, fuldkommen eensartet Kulturtilstand, da de formeentlige Ligheder jo ikke kunne opveie Forskjellene? Med Hensyn til disse Forskjelle ytrer min Collega selv: »Jeg har allerede indrømmet (og dette er da ogsaa en temmelig bekjendt Sag), at naar vi i det Store sammenligne de af Kjøkkenmøddingerne udgravne Redskaber af Sten og Ben med de i Gravhoienes Stenkamre fundne, da er Forskjellen meget stor, men det maa ogsaa igjen indrømmes mig, at Forskjellen synes langt større end den i Virkeligheden er. Bringe vi nu denne Forskjel, som vi maae, ned til dens virkelige Størrelse, saa kan denne dog endnu ikke bruges ligefrem som Maal paa Vidden af den Kloft, der muelig havde været imellem Gravbyggernes og Dyngedannernes Kultur; dertil maatte idetmindste fordres, at Redskaberne, der sammenlignedes, horte til samme Side af Kulturlivet og i det Hele afgave lige gode Udtryk for en Kultur; men dette er langt fra Tilfældet, og at ville udtrykke Forskjellen i Kultur ved Forskjellen i Redskaberne bliver derfor let at regne med ueensartede Størrelser.«

Prof. Steenstrup gaaer derefter over til at udvikle, at der i

Affaldsdyngerne blandt de talrige raae Flintredskaber dog ogsaa er fundet enkelte Gjenstande, som ere »*veltilhugne eller slebne*«, og som baade i Form og »Udførelse« røbe en bedre Forarbejdning, om de end hidtil ikkun udgjøre »*faa Procent*« og kun ere opdagede i »*fire til fem*« af Affaldsdyngerne eller »Kjøkkenmøddingerne«, formeentlig dog netop i nogle af de største og bedst undersøgte. Han omtaler dernæst, hvorledes flere Redskaber i Affaldsdyngerne forraade et kjendeligt Mesterskab i Behandlingen af Flinten, hvorledes andre Gjenstande igjen aabenbart maae være forarbejdede med *slebne* Redskaber, hvorledes ogsaa enkelte af de for Affaldsdyngerne karakteristiske raaeste Flintredskaber først i de seneste Aar ere opdagede i eller ved Steengrave, hvor de tidligere muligviis ikke ere blevne tilbørlig kjendte og paaagtede, samt endelig hvorledes adskillige Gjenstande ere fælles baade for Steengravene og Affaldsdyngerne.

Om jeg, i Henhold hertil, nu endogsaa vilde erkjende (hvad jeg forresten ikke ubetinget kan), at Prof. Steenstrup har Ret i sine Forsøg paa til den Grad at formindske de ommeldte Forskjelles Størrelse og Betydning, saa bliver der dog under alle Omstændigheder, efter hans egne, uforbeholdne Indrømmelser, en tilstrækkelig stor Forskjel tilbage, idet han erkjender, *at det kun »er større, almindelige Resultater«, der maae »tages op i Sammenligningen«, og »at Forskjellen imellem de fra de to Sider vundne Resultater er selv et sligt, større almindeligt Resultat»*¹⁾.

Han antager rigtignok atter her at kunne dække sin Beviisførelses umiskjendelige Svaghed ved at paaberaabe sig, at alligevel »*disse Forskjelligheder ikke ere større end man maatte vente det indenfor samme Tidsalder, naar man henter Kjendsgjerningerne for dem fra to Klasser af Mindesmærker af saa forskjellig Natur, som Affaldsdynger, Kjøkkenmøddinger, paa den ene Side, Stenkamre og Begravelshelligdomme paa den anden Side*«. Men hele denne Theorie om Benyttelsen af »*en egen*

¹⁾ Oversigten for December 1859 S. 173, Stps særskilte Aftryk S. 5.

Klasse« Steenredskaber for det daglige Livs fredelige Bedrift og aldeles samtidig under »*een og samme Kulturtilstand*« om Anvendelsen af en anden Klasse tildeels forskjellig *formede* Steenredskaber for »*Begravelshelligdommene*«, er, som alt ovenfor antydet, en ganske ny, formeentlig væsentlig paa en Misforstaaelse grundet, i og for sig saare unaturlig Paastand, som ikke hidtil har været anerkjendt i vor Archæologie, som ikke finder nogensomhelst Bekræftelse i de ved vore øvrige Grave fra Oldtiden bekjendte Forhold, men som snarere fuldkommen strider imod de hos vilde Folkefærd almindelig herskende Gravsikke. Prof. Steenstrup holder sig stadig til »*den tidligere Opfattelse*«, at Affaldsdyngerne og Steengravenø ere samtidige, som »*den ene rigtige*« (skjøndt den fra først af og i det Hele kun er en løs Forudsætning), istedetfor at han skulde fremføre overbevisende Kjendsgjerninger for dens Rigtighed, navnlig t. Ex. ved at godtgjøre en aldeles fuldstændig Eensartethed eller Blanding af Indholdet af de paagjeldende Mindesmærker. Men idet han fremdeles maa anerkjende Forskjellene og det endogsaa »*som en temmelig bekjendt Sag*«, synes han altfor meget at have overseet, at bliver det, som han selv siger »let at regne med ueensartede Størrelser« »*at ville udtrykke Forskjellen i Kultur ved Forskjellen i Redskaberne*«, saa bliver det endnu snarere at regne med ueensartede Størrelser, *naar man, uden sikre Beviser, ved Forskjel i Redskaber vil udtrykke Lighed i Kultur.*

Jeg kan desuden heller ikke paa nogen Maade erkjende Rigtigheden af min ærede Collegas Paastand, at de tilsyneladende »*store*« Forskjelle mellem Affaldsdyngernes og Steengravenes Indhold ved en nøiere Undersøgelse og Sammenligning svinde mere og mere bort. For mig stiller Sagen sig lige omvendt. Naar man anvender den samme strenge Kritik paa de formodede Ligheder, som den, hvormed Prof. Steenstrup har søgt at formindske Forskjellene, troer jeg, at snarere Lighederne ville svinde bort i en mærkelig Grad, og at Forskjellene endnu klarere end før, ville træde tilsyne.

Professor Steenstrup giver mig, som ovenfor berørt, fuldkommen Ret i, at det ved Spørgsmaale af denne Art kun er »*større almindelige Resultater*«, der maae »*tages op i Sammenligningen*«, og »*at Forskjellen imellem de fra de to Sider [Affalddyngerne og Steengravene] vundne Resultater er selv et sligt større almindeligt Resultat*«. Ved Indrømmelsen af, at de bedre forarbejdede Flintredskaber i Affalddyngerne ikkun udgjøre »*faa Procent*« og kun ere fundne »*i fire eller fem af Kjøkkenmøddingerne*«, bekræfter han ligeledes aabenbart Rigtigheden af min Sætning, at »*det er en reen Undtagelse at finde slebne og smukt polerede Steensager i Østersdyngerne selv*«.

Naar Professor Steenstrup nu ikke desto mindre søger at bortforklare disse tilvisse mærkelige Kjendsgjerninger ved bl. A. at ville paastaae og videre udvikle, »*at man dog derfor endnu ikke kan sige, at slige (veltilhugne eller slebne) Sager kun findes i faa Affalddynger*«, da de ere opdagede i »*fire til fem*« af de større og hidtil med størst Omhu undersøgte Affalddynger, da de sikkert »*ville, om end i et ringe Antal, findes i alle Dynger af større Omfang, der nærmere blive undersøgte*«, og da man i det Hele paa Grund af de bedre Redskabers »*Værdi*« mere maatte »*undre sig over, om man paa slige Møddinger eller Affalddynger fandt flere af dem, end om man fandt færre*«, saa forekommer det mig, at der baade er lagt utilbørlig Vægt paa de bedre tilhuggede og slebne Redskabers formodede anseelige »*Værdi*«, og at der hverken er anvendt fornøden Kritik ved Undersøgelsen af de paaberaabte forskjellige Redskabers virkelige Findested eller ved Betragtningen af de slebne Flintsagers Beskaffenhed og indbyrdes Forhold.

Seer man nemlig hen til den umaadelige, hartad *utrolige* Mængde smukt forarbejdede og slebne Steenredskaber, som, hyppig med Spor af Brug og Slid, findes tabte eller henkastede rundtom i Landet, er der neppe nogen gyldig Grund til at gaae ud fra, at disse Sager skulde i og for sig til en vis Tid have været skattede synderlig høiere, end de raae Steenredskaber i Kystfundene og

Affaldsdyngerne; der er idetmindste paa ingen mulig Maade passet bedre paa dem.

Under alle Omstændigheder turde det sikkert blive meget farligt for Prof. Steenstrups egne Theorier, hvis det ogsaa lykkedes ham at godtgjøre, at smukt slebne og tildannede Redskaber forekom i »alle« større Dynger og at de vilde træffes endnu hyppigere, naar de ikke havde været »*Ting af saamegen Værdi, at man i Reglen passede vel paa dem*«. Thi heraf maatte da aabenbart følge, at de nævnte smukke og bedre Ting ogsaa havde været »*anvendte*« ved Kysterne ligesaa fuldt som de raae Redskaber, med hvilke de træffes blandede i Affaldsdyngerne. Jo flere smukt formede og tildannede Steensager Affaldsdyngerne efterhaanden maatte sees at indeholde, desto mindre Grund vilde der altsaa være til at betvivle Anvendelsen iflæng paa Kysterne af de smukke og de raaeste Flintredskaber, desto vanskeligere vilde det da blive for Prof. Steenstrup »ved en *særegen* Anvendelse« at kunne rimeliggjøre den mærkelige Mangel i Steengravene paa de for Affaldsdyngerne og Kystfundene eiendommelige raaeste Redskaber, og desto svagere vilde hans allerede nu langt fra fyldestgjørende Forklaring blive, ifølge hvilken han i »*Uagtpaagivenhed paa disse indtil 1848 ikke erkjendte Former af Steenredskaber*« vil »*søge Grunden hvorfor man hidtil ikke eller dog saa yderst sjelden, har kunnet paavise dem fra Gravhoiene*«. Thi da man forlængst i Steengravene og Jættestuerne har opsamlet og indsendt Flintflækker, baade store og smaa, er der ingen rimelig Anledning til at formode, at man saa stadig, ja næsten uden Undtagelse skulde have overseet de i al Fald mindst ligesaa iøinefaldende Kiler af Flint, selv om de vare meget raat tildannede, naar saadanne Sager virkelig almindelig havde været nedlagte i Gravene ved den Afdødes øvrige Gravgoods. Det maa desuden vel erindres, at det ikke alene er de saakaldte trekantede Flintkiler eller »*Ismeister*« ¹⁾,

¹⁾ Under dette Navn ere de tidligere beskrevne og afbildede i *S. Nilssons: Skandinaviska Nordens Urindvånare. 1ste Cap. S. 41. Tavle VI Nr. 79.*

som i paafaldende Grad mangle i Steengravene, men at det (foruden ikke faa eiendommelige Beensager) tillige er en heel, for Affaldsdyngerne og Kystfundene fælles Række af raae Flintredskaber, deels Kiler og Meisler, skarpt tilhuggede paa de smale Sider, gjerne med en ophøiet Kant paa den ene brede Side, deels trekantede og rundagtige Boer, deels brede spyd-bladformede Stykker, deels raat dannede Knive m. fl. (see Afbildningerne i det Følgende), som, tiltrods for deres usædvanlige Former, dog frembyde saa bestemte Spor af Tilbugning, at de umulig stadig kunne have været oversete. Indtil videre staaer det fast, at enkelte af de almindelige Flintknuder, som mulig have ligget i Jordfylden, vel ere fundne i et Par Jættestuer, men at forresten de nysnævnte *eiendommelige Redskåber ikke vides nogensinde at være fundne inde i en ordentlig bevaret eller omhyggelig undersøgt Steendysse eller Jættestue*. I en af den geologisk - antiqvariske Comitee ved Hjelm paa Møen i sin Tid undersøgt Gravhøi opdagedes vel bl. A. flere, tildeels raae, »itubrudte Stumper af Steenøxer«, liig Affaldsdyngernes, men, som jeg forhen udtrykkelig har bemærket, fandtes disse liggende: »i den ploiede Jord udenpaa Høien«¹⁾, hvor de muligen kunne være henbragte med Jordfylden, da Høien blev sammendynget. De raae Øxer, der i Skaane skulle være fundne i to formeentlige, dog langt fra beviislige *Rester* af Grave, kunne aabenbart ikke komme i nogensomhelst Betragtning. Ja selv om en sliq Forekomst i enkelte Steendysser og Jættestuer virkelig var godtgjort, hvad den endnu ikke er, vilde saadanne Undtagelser ikke kunne omstøde »det større almindelige Resultat«. Thi ogsaa ved Gravene maa Overgangstiden have sin Ret.

Ligesom der fremdeles i det Hele taget ved den formeentlige Forekomst i Affaldsdyngerne af smukt forarbejdede, slebne eller »mesterlig« tilslagne Steenredskaber hidtil altfor lidet er lagt Mærke til, hvorvidt de ere opdagede heelt inde i de tætte

¹⁾ See Oversigten for 1853 S. 102.

Østerslag, om foroven eller forneden, hidrørende fra Dyngens ældste eller sidste Tid, eller ogsaa hvorvidt de ere trufne heelt paa Overfladen under Forhold, der endogsaa kunde lade formode senere Indblandinger, saaledes gives der paa vore Kyster mange Affaldsdynger af en saadan Beskaffenhed og Udstrækning og med saa spredte tynde Skallag, at det ved Opsamlinger af Steen- og Beenredskaber paa slige Steder, hvor jo Folk senere stadig have tumlet sig, vil være aldeles umuligt, med nogen Bestemt-
hed at afgjøre, om et forefundet smukt Flintredskab er aldeles samtidigt med Skallagene eller om det først i en Overgangstid eller maaskee langt senere er tabt eller henkastet der.

Af Prof. Steenstrups fortjenstfulde Meddelelser om Under- søgelser af jyske Affaldsdynger fremgaaer det nemlig klart nok, at netop flere af de bedre forarbejdede Flintredskaber, som nu i Museet henligge ved Fund fra disse Dynger, ere fore- fundne enten i »Jordskorpen«, t. Ex. »et Brudstykke af en slebet Kile eller Øxe« paa Signalbakken ved Aalborg¹⁾, eller paa »Agrenes Overflade«, som »Banen af en firsidet Flintøxe« ved Dybdal, ligeledes i Nærheden af Aalborg²⁾, og »den øvre Ende eller Banen af en meget stor Flintøxe, som havde været smukt tilsleben«, ved Havnøe³⁾ ved Mariagerfjorden. Ved dette sidst- nævnte Punkt, hvor Knokler og Spor af Østerslaget kunde for- følges omtrent 1000 Alen »tvers over Agrene«, gjør Prof. Steenstrup for Knoklernes Vedkommende opmærksom paa, at nogle af dem nok kunde være senere Indblandinger, didbragte med Gjødningen eller paa anden Maade. Han anseer det heller ikke usandsyn- ligt, at »Stenkamre kunne have ligget i Nærheden af disse Skrænter og ved deres Sløifning have afgivet enkelte Knokler til Omgivelserne«. Han fremhæver derhos stærkt Nødvendigheden af, »at have Opmærksomheden henvendt paa fremmede eller til-

¹⁾ Oversigten for 1851 S. 181. Oldn. Museums Protokol Nr. 11964.

²⁾ Sammesteds S. 182. Oldn. Museum Nr. 11971.

³⁾ Sammesteds S. 191. Oldn. Museum Nr. 11988.

fældige Indblandinger ¹⁾. Men gjelder ikke dette ligesaafuldt om Stenredskaberne? Og hvorledes vil det kunne bevises, at t. Ex. baade den udmærkede tresidede Flintpæl med Tap, der blev skjænket Prof. Steenstrup som fundet tidligere ved Havnø paa de ovennævnte »*Agre*» ²⁾, den smukt tilhuggede Landsespids af Flint, $6\frac{3}{4}$ T. lang (Oldn. Mus. Nr. 14243), der sammesteds var fundet ved Pløining paa »*Kjøkkenmøddingens Overflade*«, og den smukt tilhuggede Flintpæl med Tap, der ligeledes blev ham foræret ved Sindholt som engang fundet mellem Østerskaller paa en »*Rugmark*» ³⁾, just hidrøre fra de oprindelige Østerslag, og ikke, som flere af Knoklerne, fra »*Stenkamre*« eller senere mere tilfældige Indblandinger?

Paa lignende Maade forholder det sig ogsaa med den af mig selv tidligere flygtig, i al Fald nærmest som et Overgangsstykke berørte Steenhammer fra Krabbesholm, der senere af Prof. Steenstrup er bleven benyttet til et formeligt Beviis paa Datidens Kyndighed i at gjennembore Stenen, eftersom den siges at have havt »*et regelmæssig cylindrisk og glat Borehul*» ⁴⁾. Thi heller ikke denne Hammer hidrører fra nogen omhyggelig, sagkyndig Undersøgelse. Den indkom for 23 Aar siden med adskillige Dyreknokler og Redskaber af Steen og Been til Museet (Nr. 4231), efter Opgivende vel fra et Østerslag, men dog tillsammans med Tænder af en Hest og Pandebenet af en Gedebug, hvilke Knokler, efter Prof. Steenstrups egen Erklæring, ere »*i noget forskjellig Opbevaringstilstand og ikke synes at have ligget samlede med de øvrige, hvorfor de ogsaa her omtales som tvivlsomme Indblandinger i Østerslaget, indtil deres oprindelige Leie deri paa anden Maade kan bevises*» ⁵⁾. Gives der følgelig blandt Knoklerne i dette Fund »*tvivlsomme Indblandinger*«, er der ikke

¹⁾ Sammesteds S. 191 og 201—2.

²⁾ Sammesteds S. 192. Oldn. Museums Protokol Nr. 11990.

³⁾ Sammesteds S. 194. Oldn. Museum Nr. 11996.

⁴⁾ Oversigten for 1859 S. 179—80. Steenstrups særskilte Aftryk S. 11—12.

⁵⁾ Oversigten for 1851 S. 23.

det Mindste til Hinder for at antage, at lignende tvivlsomme Indblandinger kunne findes mellem Redskaberne, og dobbelt, da den ommeldte Hammer ovenikjøbet er den eneste, fra nogen Affaldsdyngede hidtil kjendte Steenhammer.

Naar en tilsvarende, vistnok rimelig og retfærdig Kritik anvendes paa de af Prof. Steenstrup her udtrykkelig paaberaabte, i Affaldsdyngerne selv formeentlig forekommende smukke eller endog »mesterlig« tildannede Redskabers virkelige Findested, vil det ufeilbarlig vise sig, at endog kun yderst faa af disse hidtil kjendte »faa Procent« med Rette kunne siges at hidrøre fra Affaldsdyngernes egentlige Tid, ja at ikke et eneste *sikkert* Spor af slige Sager vil kunne opvises fra nogle af de meest isolerede og meest karakteristiske større Affaldsdynger, som ere blevne undersøgte af Selskabets geologisk-antiquariske Comitee eller af dennes enkelte Medlemmer, t. Ex. fra Dyngerne ved Meilgaard¹⁾, ved Fannerup, Rottehusene ved Gudumholm, og ved Sølager (ikke langt fra Frederiksværk). Selv den mærkelige, af Comiteen undersøgte Dyngede ved Havelse, som forresten i det Hele kun har afgivet meget svage Spor til slebne Redskaber (ialt kun et Par Stykker blandt flere hundrede raae), har en saa stor, i senere Tider pløiet Overflade, (hvor nu en Mølle er anlagt), at man der ikke tør glemme Muligheden af senere Indblandinger, hvilket Samme i endnu høiere Grad gjelder om den ligeoverfor liggende, nu næsten forsvundne, Affaldsdyngede paa Holmen i Stærengene ved Jægerspriis, ved hvis første Opdagelse og Undersøgelse jeg, efter Indbydelse af Hs. Majestæt Kongen, selv var tilstede. Det er mig derfor aldeles ikke klart, hvorledes man

¹⁾ Blandt Sagerne fra Meilgaard er der vel i Museet (under Nr. 11419) opstillet en lille, paa alle fire Sider sleben Flintkile i en fra alle de øvrige Kiler forskjellig Form. Men denne Kile har jeg selv ved min Nærværelse paa Stedet 1850 indkjøbt hos en Bonde, der foregav at have fundet den i Affaldsdyngen, uden dog at kunne nøiere angive Findestedet, hvilket saaledes forbliver tvivlsomt. De storartede Gravninger netop i Meilgaards Dyngen have desuden baade før og senere ikkun bragt ganske andre, fuldkommen raae Sager for Dagen.

vil kunne paapege endog kun »fire eller fem« af de større og bedre undersøgte Affaldsdynger med sikkre Spor af slebne og smukt forarbejdede Flintsager. Jeg for min Deel kjender dem ikke.

Men, vedbliver Prof. Steenstrup, i Affaldsdyngerne forekomme saa mange Redskaber og Stykker af Hjortetak og Been, der ere tildannede med eller bære Mærke af glatte og slebne Redskaber, at vi i dem have »*aldeles uforkastelige Vidnesbyrd om*«, at Folkene dengang have været i Besiddelse af »*slebet Værktøi, selv om intet Exemplar af dette var kommet os for Øie under vore Undersøgelser af flere af Dyngerne*«.

Jeg skal ikke videre berøre, at det for mig er fuldkommen ufatteligt, hvorledes man af Beenstykkers Forarbejdning eller af Mærkerne paa dem nu efter flere tusinde Aars Forløb og efter de i Jorden foregaaede Forvittringer med saa stor Bestemthed vil kunne paastaae, at der hertil just er anvendt »*slebet Værktøi*« og ikke en naturlig, i det Høieste ved en simpel Udspaltning forbedret Steen med en skarp og tyk Eg (som t. E. Flækken Nr. 19296 i det Oldnordiske Museum), der efter al mulig Sandsynlighed vilde kunne skjære paa samme Maade, som en Flintøxes *slebne* Eg. Men jeg maa i Særdeleshed fremhæve, at selv slebne Redskaber ere af meget forskjellig Art, idet der aabenbart er en overordentlig stor Forskjel paa et Redskab, som kun er ufuldstændig slebet, navnlig paa Eggen (see Afbildning af et saadant i det Følgende), og et Redskab, som med en paa-faldende Omhu, man kunde næsten sige, Skjønhed er til-slebet overalt og ovenikjøbet *poleret* ved Eggen. Det er ikke alene sandsynligt, men endogsaa høist rimeligt, at der mellem den *begyndte Slibning* paa Redskabernes Eg (som jo maatte have været fuldkommen tilstrækkelig til, efter Prof. Steenstrups Paastand, at forfærdige Beenredskaberne og efterlade de formeentlig saa karakteristiske Mærker paa Beenstykkerne), og *den meest fuldendte, tilsyneladende næsten overflødige, Slibning* af Redskaberne paa alle deres Sider med *dertil hørende Polering*

af *Eggene*, kan ligge et meget langt Tidsrum. Jeg benægter derfor heller ikke, at der blandt Affaldsdyngernes og Kystfundenes raaeste Flintredskaber af og til vil kunne træffes nogle, som ere for endeel *sløbne*, især ved *Eggen*, hvilket t. Ex. netop er iagttaget ved eet af de to sløbne Stykker, som den geologisk-antiquariske Comitee har fundet i Havelse-Dyngen, fremdeles ved eet af Prof. Steenstrup selv paa Sindholtholmen i et Østerslag optaget Flintredskab¹⁾, og desuden endnu ved en enkelt Flintøxe, som af mig blandt en stor Mængde fuldkommen raae Stykker blev fundet paa en mærkelig Grund eller nu igjen overskyttet Øe i Maribo Sø²⁾. Ogsaa ville naturligviis smukt sløbne Sager kunne forekomme i Affaldsdyngerne som forbindende Overgangsled mellem den ældre og den nyere Tid. Men indtil Videre maa jeg vedblivende holde mig til min tidligere fremsatte, stadig bestyrkede Erfaring: »at *det er en reen Undtagelse at finde sløbne og smukt polerede Steensager i Østersdyngerne selv*«, og det uagtet, som vi have seet, slige Sager ellers i Tusindviis træffes henkastede og tabte rundtom i Landet.

Efter den her fremsatte, vistnok ikke tvivlsomme Sondring mellem de saa høist forskjellige Arter af sløbne Redskaber, vil man neppe længere med Grund kunne paaberaabe sig Forarbejdningen med *sløbne* Flintredskaber af Beensagerne i Affaldsdyngerne som et Vidnesbyrd om at disse Mindesmærker ere aldeles samtidige med Steengravene, i hvilke smukt sløbne og *polerede* Steenredskaber saa stadig forekomme. Prof. Steenstrup søger vel endnu at støtte sin Anskuelse om Affaldsdyngernes og Steengravenes Samtidighed ved at udhæve, at der ved Siden af de sløbne Redskaber »i *begge Klasser af Mindesmærker*« forekomme andre Redskaber baade af Steen og Been, som »*vistnok ere at kalde aldeles ens*«, og som formeentlig danne et »*stærkt Baand imellem Gravkamrene og Affaldsdyngerne*«, nemlig, foruden Flintflækkerne og Flintsaugene, især »*butslidte Hjortetak-*

¹⁾ Oversigten for 1851. S. 195.

²⁾ Oversigten for 1859. S. 120—121. Mit særskilte Aftryk S. 29.

ender«, Prene af Been, og nogle gjennemborede Dyretænder. Men ligesom han her atter synes at oversee, at han ved det nævnte »*stærke Baand*« imellem Gravkamrene og Affaldsdyngerne væsentlig svækker sin egen Theori om forskjellige Redskabers Anvendelse for Kystlivet og for Gravene, saaledes har han ikke berørt, at dog flere af Affaldsdyngernes Beensager, som Kammene og Hjortetakserne, hidtil aldrig vides at være fundne i Steengravene, og at paa den anden Side adskillige af Gravenes karakteristiske Beensager, som Smalmeislerne, de rektangulære, gjennemborede Beenstykker (til Fletning af Garn?) m. fl. ingen- sinde vides at være opdagede i Affaldsdyngerne. De i Steengravene, som ovennævnt, forekommende Flint- og Beensager, liig Affaldsdyngernes, kunne meget godt være vedblevne at benyttes ikke alene i en Overgangstid til et noget høiere Kulturtrin, men selv i et Tidsrum, hvor dette høiere Kulturtrin var fuldstændig traadt i Kraft, og hvor man dog fremdeles, af Mangel paa Metal, altsaa stadig endnu i Steenalderen, vedblev at benytte endeel af de ældre Redskaber af Steen og Been. Jeg er forøvrigt fuldkommen enig med min ærede Collega i, at Flintflækkerne og Flintsaugene maae have været anvendte som Redskaber, men i deres overordentlig almindelige Forekomst baade ved Kysterne, i Gravene og andetsteds, og i den øiensynlige Lethed og Hurtighed, hvormed de maae være tilhuggede (vistnok ved et eneste Tryk eller Slag), ligger der en klar Antydning af, at de have henhørt til de allersimpleste og allerhyppigst benyttede Redskaber. Da nu ogsaa de ommeldte »*butslidte Hjortetaksender*«, Prenene og de gjennemborede Dyretænder ere yderst simple baade i Form og Forarbeidning, have vi her et nyt Beviis for, at Steengravene ingensinde alene gjemme de »*smukkeste*«, »*bedste*« eller meest »*udvalgte*«, men ogsaa ganske simple, ja de alleralmindeligste Redskaber.

At saadanne meget simple Redskaber, som i Form og Materiale minde om de ældste Tider, kunne være blevne benyttede langt senere, selv efter Metallets Indførelse, er noksom bekjendt

af flere Fund. Saavidt jeg nemlig efter de her gjorte Iagttagelser kan skjønne, synes Beenredskaberne at tiltage i Antal, jo længere man rykker tilbage i Tiden, idet Benyttelsen af dem turde være aftaget i samme Grad, som Forarbeidningen af Flintredskaberne har udviklet sig til større Mangfoldighed og Fuldkommenhed. Min Formodning, at dette ligefrem er begrundet deri, at Been fra først af har været lettere at bearbejde end Flint, modsiges rigtignok paa det Bestemtteste af Prof. Steenstrup, som i denne Henseende forkynder Antiquarerne »en bestemt Modstand fra Naturforskningens Side«. Men jeg maa oprigtig tilstaae, at jeg ikke er istand til at fatte, at Urbeboerne her skulde have havt lettere ved at tilhugge de jo stundom »mesterlig« tildannede Flintredskaber, end ved af Hjortetak og Been, hvor seigt dette end er, at danne sig saa simple Sager som Øxer, »butslidte Hjortetaksender«, Prene, Kamme, Naale, gjennemborede Dyretænder o. fl., især da der her i Landet fra den ældste Tid af var Overflødighed paa skarpe Stene, hvormed de strax kunde bearbejde: skjære, sauge og skrabe Beenstykkerne. Endogsaa de raaeste Eskimostammer i det nordlige Amerika, som ikke, idetmindste før, kjendte til Metal, og som hverken havde ordentlige Flintredskaber, liig vore fra Oldtiden, eller engang skarpe Stene i synderlig Mængde, have alligevel forfærdiget talrige Beenredskaber, der godt kunne lægges ved Siden af Beensagerne fra Affaldsdyngerne og Steengravene. Dette tyder sikkerlig ikke hen paa, at Bearbejdelsen af det seige Been har krævet saa megen Besvær eller saa omhyggelig »sløbne« Redskaber af Flint, som Prof. Steenstrup forudsætter. Jeg tvivler ogsaa høilig paa, at andre Oldforskere (t. Ex. Lisch)¹⁾, der med mig have anseet Beensagerne for i det Hele taget, især i de Lande, hvor Flinten har hjemme, at have været anvendte hypigere i en raaere, end i en mere udviklet Periode af Steenalderen, ville være tilbøielige til, ved en slig Modstand fra

¹⁾ Meklenburg. Jahrbücher XII. pag. 400—401 og XIV. pag. 307—8.

Naturforskningens Side at lade sig rokke i en Anskuelse, der er grundet ligesaameget paa de naturlige Forhold, som paa talende, baade fra Oldtidsminderne og fra Sammenligninger med raae Folkestammers Redskaber hentede Erfaringer. —

Endskjøndt jeg i alle de foregaaende Bemærkninger har indskrænket mig til at henvise til de Fund fra Affaldsdyngerne, Kysterne og Steengravene, der vare bekendte paa den Tid Prof. Steenstrup fremsatte sine Tvivl, og endskjøndt jeg saaledes ikke engang har støttet mig til de allerede i Selskabets Møde d. 4de Novbr. 1859 meddeelte nye samstemmende og bekræftende Iagttagelser fra Ind- og Udlandet¹⁾, tør jeg maaskee dog haabe, at det uafhængig deraf ved en mere alsidig Betragtning af de foreliggende Kjendsgjerninger vil være indlysende, at de Ligheder mellem Fundene, der af Prof. Steenstrup benyttes som Beviser for de ommeldte Mindesmærkers Oprindelse fra en samtidig, eensartet Kulturtilstand, ere altfor svage, til derpaa at grunde en saa omfattende Slutning, ja at de paaberaabte Ligheder, som godt for en stor Deel kunne hidrøre fra Overgangstider, i hvert Tilfælde ere langt færre og langt mere tvivlsomme, end de fra alle Sider anerkjendte virkelige Forskjelle. Saalænge vi ved Kultur- og Tidsspørgsmaalet væsentlig kun have Mindesmærkerne selv at holde os til, troer jeg derfor, at man er fuldkommen berettiget til som Hovedudgangspunktet for den indbyrdes Sammenligning at opstille *de meest fremragende Særkjender, altsaa Forskjellene*. Forinden jeg imidlertid gaer over til kortelig nærmere at udvikle og sammenfatte disse til et endeligt Resultat, maa jeg endnu berøre nogle ganske nye Fund af de raaeste Flintredskaber fra forskellige Øer og Kyster, ved hvilke man, som jeg troer, vil finde forøget Bestyrkelse paa Rigtigheden af min tidligere Iagttagelse, at de raaeste Flintredskaber af lignende Art som Affaldsdyngernes i Reglen ikke alene findes sammen med smukt slebne og polerede Steen-

¹⁾ Oversigten for 1859 S. 117—129. Mit særskilte Aftryk S. 25—37.

redskaber, men at de endogsaa gjerne træffes hver for sig paa forskellige Lokalteter, idet de smukkeste Steenredskaber findes spredte over hele Landet, og næsten hyppigst i det Indre, hvorimod de raaeste Flintredskaber sædvanlig kun komme tilsyne ved Soer¹⁾, Aaløb, paa de yderste Kyster og selv der meest heelt ud i Vandet.

Et høist mærkværdigt Punkt i denne Henseende er, som bekendt, Noeret ved Korsør, hvor der allerede tidligere, paa de nu inddæmmede Smaaøer Lillø, Magleø og Egø eller Eiø var indsamlet en Mængde, paa et Par Stykker nær, fuldkommen raae, simpeltformede Flintredskaber, der paa det Nøieste stemmede overeens med dem fra Affaldsdyngerne²⁾. Efter velvillig Indbydelse af Eieren af disse Øer, Hr. Generalmajor *Oxholm* til Taarnborg, hvis Opmærksomhed og Interesse for Sagen ogsaa den første Opdagelse af Steensager paa Eiø eller Egø skyldes, besluttede jeg i Selskab med den dengang herværende Kgl. Svenske Legationssecretær Baron *Rudbeck* at undersøge Øernes Kyster og øvrige Beskaffenhed noget nøiere. Paa Sydsiden af Noeret, hvor der, idetmindste nærmest ved Byen, ikke synes at have været nogen saadan Øgruppe som paa Nordsiden, forefandt jeg ved en foreløbig Vandring over et Stykke inddæmmed Land og langs Kysten ikkun et Par smaae Flintkiler, skjøndt rigtignok af den karakteristiske trekantede Art (Olds. Mus. Nr. 19277). Derimod traf jeg allevegne paa det nævnte Stykke inddæmmede Land en stor Mængde Østersskaller, der ved nærmere Efterspørgsel fornemmelig viste sig at være opmuddrede paa den saakaldte »Middelgrund«, omtrent lige i Løbet og midt under den nye Bro, som nu forbinder Byen

¹⁾ Siden min sidste Meddelelse om Opdagelserne i og ved Maribo Sø er det lykkedes Hr. Kammerherre, *Wichfeld* til Engestofte fremdeles under samme Forhold at indsamle en forbausende stor Mængde karakteristiske raae Flintsager, som af ham bleve forelagte for den ethnographiske Section ved det ottende skandinaviske Naturforsker møde i Kjøbenhavn 1860. See den trykte Beretning. Kbhvn. 1861. S. 804.

²⁾ Oversigten for 1859 S. 101. Mit særskilte Aftryk S. 9.

Korsør med Jernbanegaarden. Østersskallerne fandtes i en saadan Masse paa Middelgrunden i Forbindelse med Skaller af Muslinger og Hjertemuslinger, at flere Pramme bleve ladede alene med Østersskaller. Ogsaa længere oppe i Noeret meddeelte man mig, hvad jeg selv ved personlig Undersøgelse senere fik bekræftet, at der ved Grøftegravning i de under Taarnborg inddæmmede Landstrækninger ikke sjelden findes store Østersskaller til yderligere Vidnesbyrd om, at Østersen i en ældgammel Tid maa have havt hjemme eller i al Fald stadig være bleven spiist paa Noerets Kyster.

Alligevel lykkedes det mig ikke at træffe Spor til eller indhente nogensomhelst Underretning om egentlige Østers- eller Affaldsdynger ved Noeret. Derimod var Udbyttet af de for dem eiendommelige raae Flintredskaber saameget desto rigere, især paa de til Taarnborg hørende ovennævnte, nu tildeels inddæmmede Øer. Efterat jeg nemlig under Lilløs Kyst havde opsamlet ved Lavvande paa den blottede Strandbred, ja opfisket fra Vandet 29 Stykker raae Flintredskaber af de velbekjendte Former¹⁾, fortsatte jeg med Generalmajor Oxholm og Baron Rudbeck Eftersøgningen videre ud over Magleø og for en Deel Eiø, hvor ogsaa i Særdeleshed den nuværende Kyst ud imod Noeret ved Lavvande ydede os de fleste Steensager. Jeg for min Deel erholdt til det Oldnordiske Museum alene henved 60 Stykker, medens Baron Rudbeck ligeledes opsamlede et betydeligt Antal. Hverken her eller paa Lillø traf vi et eneste Spor til slebne eller bedre forarbejdede Flintsager.

Men ulige mærkeligere var dog en Plet, hvortil Generalmajor Oxholm sidst førte os. Den laa i det inddæmmede Land

¹⁾ Museet for Nord. Olds. Nr. 19278—19285, nemlig et fladt Flintredskab som en Art bred Piiil, syv trekantede Kiler, et Boer, en skeeformet Skraaber, en Flintblok, syv Flækker, otte runde og tre flade Flintknuder.

²⁾ Museet Nr. 19298—19308 fra Magleø og Nr. 19309—19315 fra Eiø eller Egø. Det Sted paa Eiø, hvor det første Fund gjordes, er nu heelt inddæmmet og tilgroet. Ved Gravninger der findes dog stadig endnu Flintredskaber af den selvsamme Art.

omtrent midtvejs mellem Lillø og Magleø, i en ikke ringe Afstand fra disse Øer. Den hævede sig neppe, i al Fald næsten umærkelig, over det øvrige inddæmmede Land og havde saaledes aabenbart oprindelig og stadig være overskyllet af Noeret. Mulig har den i det Høieste i sin Tid været en Grund i Noeret. Saavidt man kunde skjønne, var den omtrent 60 Alen i Tværmaal. Den var nu ligesom betegnet ved mere Sand og mindre Græsvæxt, end det nærmest omgivende Land, uden at dog denne Forskjel var stærkt iøinefaldende. Men medens vi ellers længere udenfor de gamle Øekyster paa de øvrige inddæmmede Strækninger saagodtsom aldeles ikke havde truffet Flintredskaber, fandt vi her en stor Mængde Flintstykker med større og mindre Spor af Bearbejdning, ja man tør næsten sige, at der ikke fandtes andre Flintstykker paa dette Sted, end Redskaber eller Affald fra disses Tilhugning. De allerfleste Sager vare stærkt overgroede af Græs og Planter eller skjulte i Sandet og ragede kun frem af samme med en enkelt Kant eller Spids.

Til trods for omhyggelige Eftergravninger viste der sig ikke mindste Spor til Pæle paa dette mærkelige Sted, hvor der dog, ligesom paa den tidligere beskrevne, nu atter overskyllede Øe eller Grund i Maribo Sø¹⁾, maa i længere Tid, at dømme efter de talrige der fundne Affaldsstykker, være tildannet en Mængde Flintredskaber. Foruden det anseelige Antal Oldsager (vistnok over 50 Stykker), Baron Rudbeck opsamlede, kunde jeg herfra afgive til Museet (Nr. 19286—19297)

- 20 trekantede Kiler;
- 7 Brudstykker af lignende;
- 5 meiselformede Kiler;
- 2 spidse Boer;
- 4 flade Flintstykker, raat tilhuggede som skeeformede Skrabere;
- 1 fladt rundt Flintstykke, tilhugget paa Kanten;
- 2 Flintknuder i Kegleform;

¹⁾ Oversigten for 1859 S. 120—123. Mit særskilte Aftryk S. 26—29.

- 9 rundagtige Knuder;
 4 noget særeget tilhuggede do.;
 5 flade Flintknuder, og

56 Flintflækker og Affaldsstykker med Spor af Bearbejdning. Samtlige Stykker ere, med Undtagelse af en enkelt større trekantet Kile i Baron Rudbecks Samling, mærkelig smaae, og bære ikke mindste Spor af Slibning eller i det Hele af smukt tildannede eller udviklede Former.

Før yderligere at forvise mig om, hvorvidt disse eiendommelige Fund skulde indskrænke sig til ganske enkelte Punkter her i Landet, eller overhovedet have en almindeligere Charakter, fortsatte jeg derefter mine Undersøgelser paa flere i lokal Henseende tilsvarende Steder. Veiledet af nogle tidligere Vink begav jeg mig saaledes til det ikkun et Par Mile Sønden for Korsør beliggende Skjelskør Noer, hvor jeg hos Hr. Godseier *Castenschiöld* til Borreby, som ved flere af ham foranledigede Udgravninger og Fund har gjort sig høilig fortjent af Oldtidsvidenskaben, fandt al fornøden Understøttelse.

Som man vel kan tænke, var min Opmærksomhed strax fornemmelig henvendt paa nuværende eller tidligere Smaaøer. Af disse var der imidlertid i det egentlige Noer bag Skjelskør By ikkun een, den saakaldte *Fugleholm*, der ligger temmelig nær under Gjerdrup Skov. Paa denne fandtes lige i Vandskjellet en større Flintblok (Oldn. Mus. Nr. 19357), men forøvrigt Intet, muligviis som Følge af, at Øen er meget lav, saa den ved stærk Springflod overskylles, og neppe nogensinde kan have tjent til stadig Opholdsted. Heller ikke paa Kysterne af Indernoeret var jeg ved en, rigtignok ikke aldeles fuldstændig Eftersøgning, istand til at opdage enten raae eller slebne Flintsager. Men saamange desto flere opsamlede vi paa den anden Side af Skjelskør i den saakaldte Mellemfjord, hvis østlige, imod Borreby vendte Kyst ogsaa oprindelig turde have bestaaet af flere mindre Øedannelser. Høivande og ugunstigt Veir med heftig Storm forhindrede os i at undersøge Fjordens vestlige Kyst saa om-

hyggeligt, som den østlige. Dog dels opfiskede vi af Vandet dels forefandt vi paa Strandbredden et tilstrækkeligt Antal karakteristiske Steensager ¹⁾ af selvsamme Art som dem, vi under et Par Timers høist beleiligt Lavvande havde opsamlet i ulige rigere Mængde paa den østlige Sides yderste Strandkant, ja i i Vandet selv ²⁾. Min Forventning om et endnu større Udbytte paa en lille Øe i Mellemfjorden, *Kidholmen* kaldet, under Borreby Gaards Marker, blev heller ikke skuffet. Den hele, et godt Stykke fra Land liggende Øe, har en Længde af ikkun 80—100 Alen og en Brede af 20—30 Alen. Paa den vestlige Side har den en Skrænt, som aldrig staaer under Vand, medens den mod Øst er lav og tilsyneladende dannet ved Opskylning eller rettere Tilgroning. Rundtom ved Bredden, heelt ud i Vandet, men fornemmelig dog mod Øst, endnu næsten tre Alen udenfor det tilgroede Stykke, henlaae i Vandet en Mængde Flintredskaber og endnu flere Afspaltninger, hvoraf jeg medtog (Oldn. Mus. Nr. 19316—19337):

- 2 raat tilbuggede Flintkiler, temmelig store;
- 19 trekantede do;
- 1 tilhugget Flintstykke, tykt i den ene Ende, med afrundede Sider;
- 1 Flintmeisel og Brudstykke af en do;
- 1 tykt halvmaaneformet Redskab;
- 1 tykt spydbladformet Redskab;
- 1 raat Boer;
- 2 trekantede do;

¹⁾ Næmlig to store, meget raae Flintkiler, to trekantede Kiler, to Flintblokke og et Par tildeels forstenede Østersskaller. (Oldn. Mus. Nr. 19351—19356). Forresten opdagede jeg ikke saadanne Samlinger af Østersskaller ved Skjelskør, som ved Korsør Noer.

²⁾ Næmlig fire tykke Kiler med skarpe Sider, en Kile med en ophoiet Kant paa den ene Flade, en raat tilhuggen Kile, tolv trekantede do., tre meiselformede do., otte kileformede Flintredskaber, et raat krumt Flintredskab, to trekantede Boer, to kegleformede Knuder, fire runde og tre flade do., en Flintblok, flere Flækker m. m. (Mus. Nr. 19338—19350).

- 5 spidse Boer;
- 14 Flintknuder;
- 1 stor flad do;
- 1 kegleformet do;
- 13 større og mindre udspaltede Flintstykker;
- 2 Flintblokke;
- 18 større og mindre Flækker, og
- 7 mere og mindre tilhuggede Skrabere.

Alle herommeldte Stykker saavel fra Kidholmen, som fra Fjordbredderne frembød, uden en eneste Undtagelse, den meest paa-faldende Overeensstemmelse med de raae, fuldkommen uslebne Flintsager fra Korsør Noer, fra Maribo Sø og fra Affaldsdyngerne omkring i Landet.

Naar man imidlertid under Sjællands vestlige Kyst kunde i Løbet af faa Dage ved Noerene og paa Øerne opsamle en saa mærkelig Mængde Flintredskaber af en særegen, fra de almindelig forekommende Flintsager kjendelig forskjellig Art, var det ingenlunde usandsynligt, at lignende Forhold maatte kunne iagttages paa den ligeoverfor liggende fyenske Kyst, hvor der netop mod N. O. paa den saakaldte Hindsholm er et med Smaaøer opfyldt Noer, hvis Inddæmning vel er paabegyndt, men langtfra fuldendt. Hindsholmen selv er, hvad dens Navn noksom antyder, en oprindelig Øe, og man kan endnu tydelig paavise Lavningen for det Sund, som i sin Tid adskilte Holmen fra den fyenske Hovedøe. I denne Lavning opgraves ikke sjelden Østersskaller, hvilket ogsaa siges at være Tilfældet ved Kjerteminde, hvor jeg tilmed paa det saakaldte »Fed« Sønden for Byen fandt en raa trekantet Flintkile, et Flintboer og nogle adspaltede Flintstykker. De temmelig tilgroede Bredder ved Noeret Vest for Byen hindrede mig i at lære de ældre Forhold ret at kjende. Nøiere Eftergravninger baade her og ellers ved Kjerteminde, turde dog høist sandsynligen bringe mange flere Spor frem fra Steenalderens tidligste Tid.

I Noeret paa Hindsholmen, som jeg ved særdeles Imøde-

kommen af Besidderinden af Baroniet Scheelenborg, Kammerherreinde, Baronesse Juel-Brockdorf, blev sat istand til at undersøge nøiere, ligge flere temmelig smaae, men høie Øer, der ikke dyrkes, men kun benyttes til Græsning. Strax da jeg, i Selskab med Postmesteren i Kjerteminde Hr. Kammerraad Ravn og Forvalteren paa Brockdorf Hr. Lasson, naaede den halvt inddæmmede *Veilo*, fandt jeg paa Bredden en raa trekantet Kile, et meiselformet Redskab og en stor Flintknude¹⁾, og ved vore senere forenede Eftersøgninger navnlig paa *Bogo* og *Meilo* lykkedes det os at indsamle under Lavvandet omtrent fyrgetyve Stykker aldeles tilsvarende raae Flintredskaber, der for detmeste henlaae lige i Vandskjellet eller i Vandet selv²⁾. Redskabernes Beskaffenhed og Beliggenhed var saaledes fuldstændig liig Fundene i Skjelskør og Korsør Noer.

I den Tanke, at muligviis tillige Øerne i Odense Fjord kunde frembyde tilsvarende Phænomenener, besøgte jeg flere af dem. Men de viste sig at være saa lave, at de sikkert oprindelig ere hyppig blevne overskyllede, og vore Eftersøgninger vare derfor ogsaa uden Udbytte³⁾. Ikkun syntes det, som om der paa *Viero*, der er af større Udstrækning og beboet, af og til ved Pløining og andet Markarbeide er fundet Steensager, efter Beskrivelsen, af noget mere udviklede Former og tildeels slebne. Samme Meddelelse erholdt jeg paa *Lango* under Fyens Nordkyst, paa hvis Strandbred jeg heller ikke fandt Spor til de eiendommelige, raae Flintredskaber, med Undtagelse af den Nordvestlige Kyst, hvor jeg opdagede Levninger af en Østers- eller Affaldsdyng

¹⁾ Oldn. Mus. Nr. 19358—19360.

²⁾ Paa *Bogo* fandtes et raat Knivs- eller Spydblade af Flint, et tresidet krumt Flintredskab, otte trekantede Kiler, et plumpt meiselformet Redskab, et Flintboer, een kegleformet, fire runde og fem flade Knuder samt sex Flækker. Paa *Meilo* optoges et tresidet, meiselformet Flintredskab, Brudstykker af en firesidet Flintkile, fire trekantede Kiler, et raat Flintstykke af bredere Form, et skeeformet do., een rund og een flad Flintknude samt to Flækker. Oldn. Mus. Nr. 19361—19377.

³⁾ Jeg var paa denne Udflugt ledsaget af een af Stifterne af Oldsagsamlingen i Odense, Hr. Adjunkt Faber.

med enkelte raae Redskaber af Steen og Been¹⁾. Under Fyens sydøstlige Kyst undersøgte jeg senere Noget af Helnæs, Agernæs og den lille Fiskerholm — Alt under det forrige Frederiksgave-Gods. Paa *Fiskerholmen*, som er meget lille og ubeboet, forefandt jeg en Flintblok eller Kjerne og et meget raat Spydblade af Flint, paa det ulige større *Agernæs* nogle raae Meisler, Stumper af Kiler og nogle Knuder, og paa et Stykke af Kysten af *Helnæs* (som indbefatter et heelt Kirkesogn med talrige Steendysser og Gravhøie, i og ved hvilke bl. A. smukke Steensager ofte opgraves), traf jeg et større Boer og nogle Stykker af tildeels slebne Kiler²⁾.

Overhovedet kunde jeg af mine forskjellige sammenlignende Undersøgelser ikke Andet, end modtage det Indtryk, at jo lavere og større Øerne vare og jo mere de laae ud i det aabne Hav eller dog udsatte for de stærke Havvinde, desto flere smukt forarbejdede og desto færre raae, uslebne Flintredskaber forekom der paa deres Kyster. Omvendt paa smaae, høie Øer inde i Noerene og selv paa de nærmest liggende Bredder af Noerene forekom derimod i mærkeligt Antal næsten udelukkende kun raae, uslebne Flintredskaber, fuldkommen overensstemmende med Affaldsdyngernes og i det Hele taget kjendelig forskellige fra Steengravnens Flintsager. Særlig betegnende er det tilvisse, at der paa mere *isolerede* Punkter, hvor der ikke saa let kunde være Tale om senere Indblandinger, som paa de aabne Strandbredder, t. Ex. paa den lave Grund mellem Lillø og Maglø i Korsør Noer, ikke er truffet mindste Rest af bedre forarbejdede, formede eller endog kun af svagt slebne Flintredskaber. Betydningen af slige *isolerede* Punkter kan nemlig ikke noksom fremhæves, naar Spørgsmaalet er, hvorvidt de særegne raae og de mere udviklede, slebne Steenredskaber i Reglen forekomme hver for sig eller vildt blandede imellem hverandre.

¹⁾ Oldn. Museum Nr. 19384—19390.

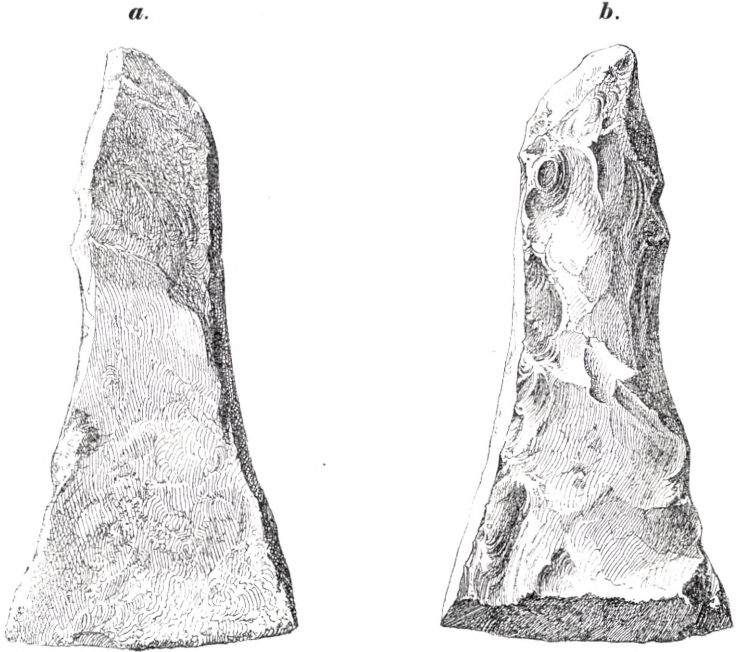
²⁾ Sagerne fra Frederiksgave Gods ere indlemmede i Hans Majestæt Kongens partikulære Samling af Oldsager.

I denne Henseende fortjener det Opmærksomhed, at Iagttagelser ogsaa fra det gammeldanske Land Skaane synes at tyde hen paa, at de raaeste Flintredskaber ligeledes der, til yderligere Bekræftelse paa Rigtigheden af vore her nu allerede temmelig talrige Erfaringer, sædvanlig forekomme for sig, paa Kysterne, ved større Søer og Vandløb, t. Ex. paa Kullaberg, ved Ringsøen og paa Lindormabacken i det sydlige Skaane nær Havet, hvor en Mængde raae Flintsager ligge adspredte, og endelig i Tørvemosen neden under den bekjendte Järavall¹⁾. Disse Kjendsgjerninger ville upaatvivlelig ved fortsat Opmærksomhed kunne forøges baade i de gammeldanske og i flere andre Lande.

Saameget turde dog allerede nu, efter de mange forskellige, i en mærkelig Grad overensstemmende Fund være hævet over al Tvivl, at der fra Affalddyngerne og Kystfundene ikke længere foreligge enkelte, mere tilfældige, halvfærdige eller ligegyldigt henkastede Arter af raae Flintsager, som kunne formodes at have havt »en særegen Anvendelse« ved en enkelt Virksomhed paa Kysten, men at der nu haves hele Rækker af forskjelligartede Redskaber i bestemte, om end raae og ufuldkomne, dog indbyrdes nøie overensstemmende Former. Ikke faa af de i det Oldnordiske Museum opbevarede raae Flintredskaber, som tidligere have været anseete for halvfærdige eller mislykkede Stykker, vise sig nu ved Sammenligninger med Sagerne fra Affalddyngerne, fra Øe- og Kystfundene at være fuldstændige Redskaber, tildannede i en vis Form og i en vis bestemt Hensigt. Et Særkjende for mange af disse overordentlig raat tildannede Ting er, at den ene eller stundom begge Sider fremvise endnu Rester af Flintestenenes naturlige Overflade. De forekomme i saa mange og saa varierede Former, at der vilde udkræves talrige Afbildninger til at gjengive alle Nuancer. Ikke destomindre har jeg troet her at burde fremstille nogle af

¹⁾ Efter Meddelelse af Hr. Docent Mag. N. G. Bruzelius i Skrivelse af 14de November 1859 om de trekantede Kiler eller »Ismeisler« og skeeformede Skrabere i Museet i Lund.

de væsentligste Former, baade for at give Tvedelingen af Steenalderen ogsaa i denne Henseende et noget fastere Udgangspunkt, og for desuden bedre at kunne henlede Opmærksomheden paa de særegne Steenredskaber, hvis Forekomst det ved mulige fremtidige Fund vil være af Vigtighed at bemærke.

Fig. 1

Oldn. Mus. Nr. 18979.

F. i Maribo Sø.

 $\frac{2}{3}$.

1.) »Trekantede« Kiler («Ismeisler»), udspaltede paa den ene Side (Fig. 1 a) og raat tilhuggede, med en ved et Tverslag frembragt Eg, paa den anden (Fig. 1 b). Disse Redskaber, som henhøre til de i Affaldsdyngerne og Kystfundene allerhyppigst forekommende, ere sjelden store. (See ogsaa Afbildningen i mine »Nordiske Oldsager«. Kbhvn 1859. S. 9 Nr. 2). Stundom ere de meget smale og have da Form af *Smalmeisler*.

Fig. 2 a.

Oldn. Mus. Nr. 19338.

Fig. 2 b.

F. Mellemfjorden, Skjelskør.

 $\frac{1}{2}$.**Fig. 3 a.**

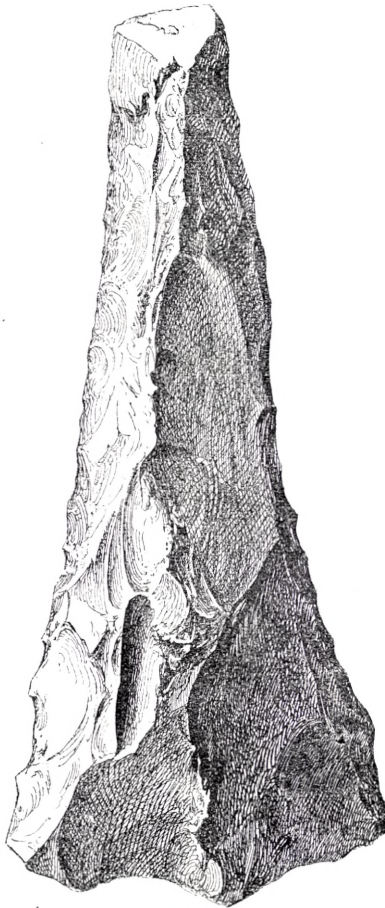
Oldn. Mus. Nr. 19342.

Fig. 3 b.F. ved Mellemfjorden,
Øst. Skjelskør. $\frac{2}{3}$.

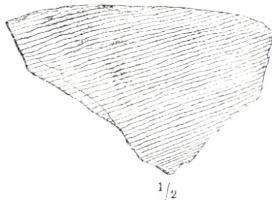
2.) Raee Kiler med skarpt tilhuggede Sider (Fig. 2 a og b) og med Spor af Stenens naturlige Yderflade (Fig. 2 b).

3.) Smalmeisler af tilsvarende Art (Fig. 3 a og b).

Fig. 4.
Oldn. Mus
Nr. 15717.
F. ved Grenaa.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit

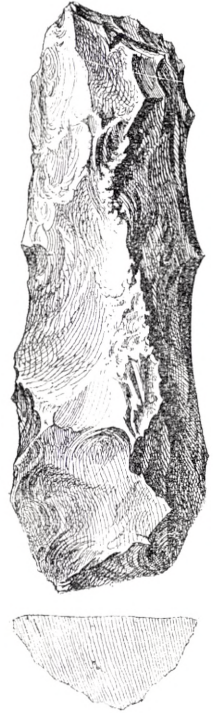

$\frac{1}{2}$

af Fig. 4.

Fig. 5.

Oldn. Mus. Nr. 19370.
F. Meilø, Hindsholm.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 5.

4.) Kiler med tilskjærpede Sider og med en fremstaaende Kant eller Ryg paa den ene Flade (Fig. 4). Denne i en vis Hensigt kjendelig udprægede Form gjentager sig i hele Rækker af Kiler, baade større og mindre, og af

5.) Smalmeisler (Fig. 5). De formelig trekantede Gjennemsnit ere tillige fremstillede til yderligere Oplysning af den særegne Tildannelse.

Fig. 6 a
Oldn. Mus.
Nr. 14904.

Fig. 6 b.
F. ved Meil-
gaard.
 $\frac{1}{2}$.

Fig. 7 a.
Oldn. Mus.
Nr. 19006.

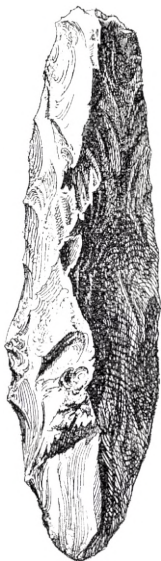

Fig. 7 b.
F. Søkyt,
Maribo.
 $\frac{1}{2}$.

6.) Kiler med skarpt dannede Sider og med en noget fremstaaende Kant eller Ryg paa begge Flader (Fig. 6 a og b).

7.) Smalmeisler af ganske lignende Form (Fig. 7 a og b).

Fig. 8 a.
Oldn. Mus.
Nr. 18977.

Fig. 8 b.
F. Maribo Sø.
 $\frac{1}{2}$.

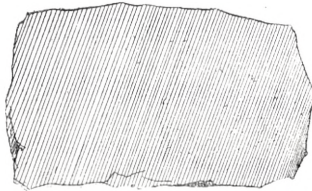
8.) Kiler med tilskjærpede Sider og med uformelig tilhuggede Flader, (Fig. 8 a og b), der ikke bestemt kunne henføres til nogen af de foregaaende Underafdelinger.

Det fortjener i det Hele ganske særdeles Opmærksomhed at, medens de for Steendysserne og Jættestuerne eiendommelige, mere udviklede og slebne Flintkiler gennemgaaende have fladt tilhuggede eller slebne, men meget sjelden tilskjærpede Sider¹⁾, er netop *det Modsatte* Tilfældet med Affaldsdyngernes og Kystfundenes Kiler, der i overveiende Grad have skarpt dannede, men sjelden fladt tilhuggede Sider. Alene denne gennemgribende Formforskjel viser, at Affaldsdyngernes og Kystfundenes Sager i Forhold til Dyssernes og Jættestuernes overhovedet hverken ere halvfærdige eller mislykkede og af den Grund ligegyldig henkastede Stykker.

¹⁾ See *Thomsen*: „Kortfattet Udsigt over Nordiske Steen-Oldsnger fra den hedenske Tid“ Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I. S. 421—439 Tab. II og III.

Fig. 9.

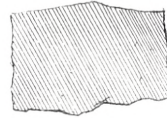
Oldn. Mus.
Nr. 18977.
F. Maribo Sø.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 9.

Fig. 10.

Oldn. Mus. Nr. 12652.
F. Gildebros, Fyen.
 $\frac{1}{2}$.

Gjennemsnit af Fig. 10.

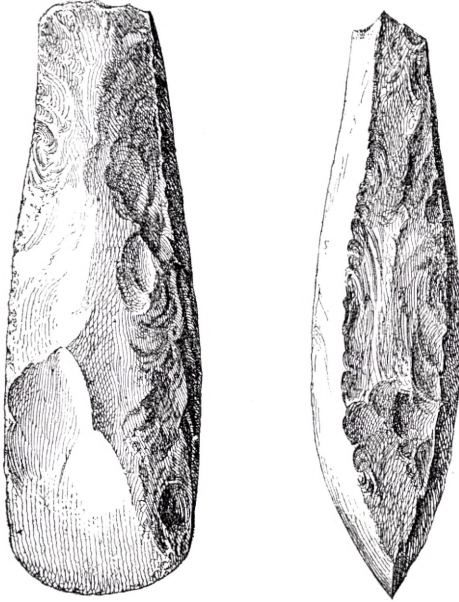
9.) Raae Kiler med flade Sider (Fig. 9 og Gjennemsnit), der baade Maribo Sø, i Skjelskør Noer og fl. St. ere fundne i temmelig anseelig Størrelse. I Reglen er Tilhugningen overordentlig plump.

10.) Raae Smalmesler, ligeledes med flade Sider (Fig. 10 med Gjennemsnit) og af grov Tilhugning.

Fig. 11.

Oldn. Mus. Nr. 18991.

F. i Maribo Sø.

 $\frac{1}{2}$.

11.) Kiler med flade Sider og fiirsidet Bane, slebne paa Eggen (Fig. 11). Disse noget bedre forarbejdede Redskaber, som en høist sjelden Gang (see ovenfor S. 258—59) forekomme mellem de raae Sager fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, turde utvivlsomt godtgjøre, at Indbyggerne dengang, maaskee snarest henimod Slutningen af det ældste Tidsrum af Steenalderen, meget godt kunne have givet enkelte af deres Redskaber den allernødvendigste Slibning paa Eggen, uden at de derfor have oprindelig eller stadig anvendt den fuldendt ziirlige, næsten overflødige Slibning, som er karakteristisk for Flintsagerne fra Steengravene og i det Hele fra Steenalderens sidste Tid. ¹⁾

¹⁾ See Afbildninger af sødanne smukt slebne Flintsager i mine: „Nordiske Oldsager“. Kbhvn 1859: Nr. 6. 7. 8. 12. 15. 19. 22. 23; og af Sager, alene slebne ved Eggen: Nr. 5. 21. 28.

Fig. 14 a.Oldn. Mus.
Nr. 19278.**Fig. 14 b.**F. Lillo, Korsør Noer.
 $\frac{1}{2}$.**Fig. 12.**Oldn. Mus.
Nr. 19325.
F. Kidholm,
Skjelkor.
 $\frac{2}{3}$.**Fig. 13.**Oldn. Mus.
Nr. 19289.
F. Korsør Noer.
 $\frac{1}{2}$.Gjennemsnit
af Fig. 12.

12.) Trekantede Flintboer (Fig. 12), gjerne udspaltede paa een eller to Sider og forresten tilhuggede.

13.) Spidse Boer (Fig. 13), forekomme i flere, noget afvæxlende Former.

14.) Et meget raat spydformet Flintstykke (Fig. 14) af den simpleste Art.

Fig. 16.
Oldn. Mus.
Nr. 19361.
F. Bogo,
Hindsholms
Noer.
 $\frac{1}{2}$

Fig. 17.
Oldn. Mus.
Nr. 10230.
F. Præsto.
 $\frac{1}{2}$.

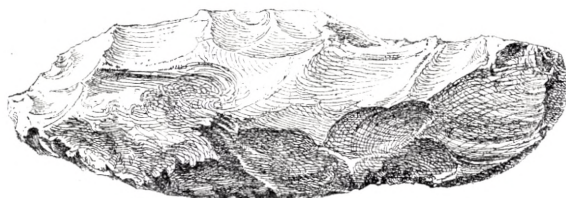

Fig. 15.
Oldn. Mus. Nr. 19007.
F. Søkest Maribo.
 $\frac{2}{3}$.

Gjennemsnit af Fig. 17.

Gjennemsnit af Fig. 18.

15.) En bedre tilhuggen Landse- eller Pilespids (Fig. 15). Enkelte, især smaae Pilespidser, nærme sig mere til de almindelig kjendte Former.

16—17.) Større Landsepidsjer eller Knive (Fig. 16—17). I Museet opbevares flere, upaatvilelig hertil hørende, meget brede, tykke og plumpe Flintstykker i Knivsform. Mere udviklede og smukkere tildannede Stykker ere Undtagelser.

Fig. 18.

Oldn Mus. Nr. 19322.

F. Kidholm, Skjelskør.

 $\frac{1}{2}$.

18.) Et ufuldendt, raat, halvmaaneformet Redskab, formeentlig en Art Kniv (Fig. 18). Hvorledes det i fuldendt Tilstand omtrentlig har skullet være, viser nedenstaaende Afbildning:

Fig. 19.

Oldn. Mus. Nr. 13613.

F. paa Anholt.

 $\frac{1}{2}$.

19.) Et tilsvarende, fuldfærdigt, raat, halvmaaneformet Redskab (Fig. 19), forskjelligt fra de ellers bekjendte, smukt tilhuggede og ikke sjelden med regelmæssige Saugtænder forsynede halvmaaneformede Flintstykker. I Kystfundene forekomme ogsaa andre krumt tilhuggede Flintsager i noget lignende, men mere ubestemte Former.

Fig. 20 a.

Oldn. Mus.
Nr. 7893.

Fig. 20 b

F. Eio, Korsør
Noer.
 $\frac{2}{3}$.

20.) Skeeformede Skrabere af Flint, næsten runde (Fig. 20)¹⁾. Ogsaa heelt runde, noget lignende Flintstykker opbevares i Museet. (See Afbildningen i «Nordiske Oldsager» 1859 Nr. 30).

Fig. 21 a.

Oldn. Mus.
Nr. 19261.

Fig. 21 b.

F. Lillo, Korsør
Noer.
 $\frac{2}{3}$.

21.) Skeeformede Skrabere med smaae Haandtag (Fig. 21) og med lidt omhyggeligere, skjøndt endnu raa Tilhugning paa Kanterne.

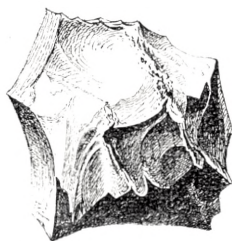
¹⁾ Et lignende Flintstykke paaberaabes vel af Prof. Stp. S. 153 (Særsk Afr. S. 15) som fundet af den geologisk-antiquariske Comitee selv i en Jættestue ved Hjelm paa Moen paa „Bunden af Gravkamret og i det faste Jordlag“ (Oldn. Mus. Nr. 13163). Men det henhører sikkert til de ved Consul Hage fra en tidligere upaalidelig Gravning indsendte Sager, og findes derfor heller ikke ommeldt i den af mig paa Comiteens Vegne afgivne trykte Beretning i Oversigten 1853 S 103—104. Under alle Omstændigheder er det en Undtagelse, et Overgangstykke. Steendysserne og Jættestuerne indeholde nemlig ellers ikkun Skrabere, dannede af tilhuggede og af-rundede smaae Flintflækker.

Fig. 22.

Oldn. Mus.
Nr. 19009.
F. Sokyst,
Maribo.

Fig. 23.

Oldn. Mus.
Nr. 19327.
F. Kidholm
Skjelskør.

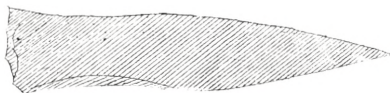
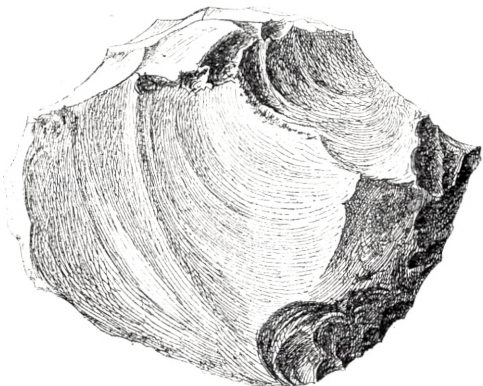
$\frac{1}{2}$.

22.) Kegleformede eller toppede Flintknuder (Fig. 22).

23.) Runde Flintknuder af forskjellig Størrelse (Fig. 23).

Fig. 24.

Oldn. Mus.
Nr. 19291.
F. Korsør Noer.
 $\frac{2}{3}$.

Gjennemsnit af Fig. 24.

24.) Flade Flintknuder, kjendelig tildannede med Hensigt (Fig. 24).
Hertil slutte sig ogsaa de ikke afbildede, men noksom kjendte

25.) Flintblokke eller Kjærner, hvoraf Flækkerne ere udslaaede
(«Nordiske Oldsager» Kbhvn 1859 Nr. 60) og endelig

26.) Flækkerne selv.

Alle disse for det meste fuldkommen uslebne og raae Flint-sager fremtræde ved en nøiagtig, uheldet Sammenligning med de tidligere almindelig kjendte, smukt forarbejdede Steenredskaber umiskjendelig som »*en egen Klasse*» for sig: som udgjørende et, saa at sige, heelt Tillæg til de hidtil sædvanlig beskrevne Steensagers Række. Deres primitive, skjøndt allerede temmelig afvexlende Former, deres Talrigheid og deres paa samme Tid høist slaaende indbyrdes Overeensstemmelse fra de forskjelligste Egne her i Landet lader Beskueren føle, at de vel ere Frugten af famlende, ufuldkomne Forsøg paa at danne den haarde, gjenstridige Flint i visse bestemte Former til visse bestemte Øiemed, men at dog et medfødt Instinkt i Forbindelse med en tvingende Nødvendighed og med Flintestenens særegne Beskaffenhed har, om end ubevidst, ledet Tilbuggerens Haand og ladet ham, upaatvivlelig for meget lange Tidsrum, blive staaende ved de selsomme simple, naturlige Former. Hvorledes man nemlig end i det Enkelte vil forklare Brugen af de fremstillede Redskaber, vil det dog vistnok være indlysende, at de i Forening med de talrige, her slet ikke omtalte, for Affaldsdyngerne eiendommelige Pile, Prene, Kamme(?), Hamre(?) og andre Redskaber af Been og Hjortetak ¹⁾, have været fuldkommen tilstrækkelige til det daglige Livs Behov: til Træfældning, Fiskeri, Jagt og andre baade fredelige og krigerske Sysler hos en vild og raa Folkestamme paa et overordentlig lavt Udviklingstrin. Idetmindste seer man af de ved Pælebygningerne fra Steenalderen i Schweits gjorte Fund, at Datidens Indbyggere *der* i det Hele taget neppe have haft flere Redskaber, omendskjøndt de allerede synes at have haft en vis Kultur, navnlig at have kjendt Agerdyrkning og tamme Huusdyr, hvortil man i vore Affaldsdynger ikke engang har truffet noget Spor.

Thi ogsaa det maa vel tages i Betragtning, at de allerede

¹⁾ See Afbildninger af nogle af disse i mine: »Nordiske Oldsager» Kbhvn 1859 S. 14 Nr. 47, 48, 49, og S. 17 Nr. 78, 79, 82, 83.

store og umiskjendelige Forskjelle mellem Affaldsdyngernes og Kystfundenes raae Flintredskaber paa den ene og Steengraves ulige ziirligere Sager paa den anden Side, mellem den aldeles fuldstændige Mangel paa Metal i Affaldsdyngerne og de begyndende Spor til Metallets Anvendelse eller Indflydelse, i al Fald i en Overgangstid, ved Steengraves Bygning og Indhold¹⁾, sikkert ville blive forøgede med een væsentlig Forskjel til, som hidtil har været altfor lidet paaagtet, nemlig en mærkelig Forskjel mellem de paa de nævnte Steder forekommende Dyreknokler.

Prof. Steenstrup, hvem Undersøgelsen og Bestemmelsen af Dyreknoklerne fra Affaldsdyngerne udelukkende skyldes, har gjentagende gjort opmærksom paa, at disse Knokler i Reglen hidrøre fra vilde (tildeels her nu uddøde) *jagtbare Dyr*, og at der, med Undtagelse af Hunden, neppe i Affaldsdyngerne kan paa-vises nogetsomhelst sikkert Spor af *tæmmede Dyr*²⁾.

For Steendyssernes og Jættestuernes Vedkommende har Prof. Steenstrup endvidere tidligere indrømmet, at de indeholde Levninger af *flere tæmmede Huusdyr*, og at foruden Hunden til-lige »*Hesten forekommer i Forbindelse med Mennesket ikke blot gennem Broncealderen, men som flere i det Oldnordiske Museum opbevarede Fund vise, gaaer tilbage til Steenalderen, og at selv Katten er funden i steensatte Grave med hele Skeletter og Steenredskaber, hvilke Forhold synes at bekræfte at vore ældste Beboere, der brugte Redskaber af Steen, ikke kunne have været Nomader, endnu mindre Wilde*»³⁾. Denne Anskuelse har Prof. Steenstrup vel i den seneste Tid troet at burde tilbagekalde⁴⁾, idet han maa være gaaet ud fra, at de i det Oldnordiske Mu-

¹⁾ Oversigten for 1859 S. 103—104. Mit særskilte Aftryk S. 11—12.

²⁾ Oversigten for 1851 S. 28—29. Forhandlinger ved de Skand. Naturf. ottende Møde i Kjøbenhavn. S. 593.

³⁾ Oversigterne for 1848 S. 7 og for 1851 S. 23. Om *Hundens* Forekomst i Steengraverne sammesteds S. 28, 221.

⁴⁾ Forhandlinger ved de Skand. Naturf. ottende Møde i Kjøbenhavn 1860. S. 593.

seum opbevarede Fund fra Steengravene, hvorpaa han har bygget sin første Slutning, ikke ere saa paalidelige, som han fra først af har antaget, og at navnlig Ræve og andre Dyr i senere Tider kunne have slæbt Knokler ind paa de Steder i Steenkamrene, hvor de nu ere forefundne. Men saa berettiget end en slig Tvivl vil kunne være i det enkelte Tilfælde, maa jeg dog i det Hele taget paa det Bestemtteste protestere imod, at alle de paagjeldende Fund uden Videre bortforklares paa en saadan Maade.

Thi der er her den særegne Omstændighed, at for det Første jeg selv ved tvende af mig personlig ledede Udgravninger af Steendysser: paa Mynge Mark, Veiby Sogn ved Frederiksborg og paa Kirkestillinge Mark ved Slagelse, inde i Steenkamrene ved ubrændte Liig og Steenredskaber har fundet *Hestetænder* og paa det sidstnævnte Sted¹⁾ »foruden *hoire Underkjæbe af en Kat*«, som maaskee kunde siges senere at være kommen ned i Graven, tillige *et tilspidset Beenredskab*, som altsaa neppe senere kan være nedslæbt eller nedfalden der, og som efter Prof. Steenstrups egenhændige Oplysning til Oldnordisk Museums Protocol (Nr. 6337) »er dannet af den øvre Deel af *Albuebenet olecranon ulnæ og forsaavidt Formen af det Tilstedeværende tillader at slutte, af en Oxe (?)*, men det kan da ikke være af nogen af Landets store vilde Oxer, men af en Oxe, som har staaet vort tamme Qvæg nærmere.« Dernæst have ogsaa andre Forskere baade her og i Udlandet gjort fuldkommen tilsvarende Erfaringer. Ikke at tale om flere, maaskee mindre nøiagtig beskrevne Opdagelser af *Hestetænder* i vore Steenkamre²⁾, fandtes der navnlig ved en omhyggeligere, af Mag. K. F. Wiborg foretagen Undersøgelse af Steendysser paa

¹⁾ See mine Bemærkninger i *Annal. for Nord. Oldk.* 1838—9 S. 175 og 1840—1 S. 142. *Oldn. Mus.* Nr. 6345.

²⁾ t. Ex. jfr. *Oldn. Museums Protokol* Nr. 6330 endnu en *Hestetand* fra Kirkestillinge, funden før min Ankomst til Stedet.

Langeland en »*inderste Kindtand af en Ko*¹⁾«. Fra Meklenborg, hvor de archæologiske Forhold frembyde saa mange Overensstemmelser med vore, forsikkes det med den største Bestemthed, at *Hestetænder og Hesteknokler sikkert vides gjentagne Gange at være fundne i Steenkamrene fra Steenalderen*. Med ikke mindre Bestemthed hedder det fra England og Frankrige, at derværende med vore fuldkommen overensstemmende Steendysser fra Steenalderen have indeholdt **Knokler** eller **Tænder** baade af Heste, Køer, Hunde, og som det synes endnu af flere **Huusdyr**. Naar nu hertil kommer, at Steendysserne, efter de nyeste Iagttagelser, strække sig længere ind i det Indre af Europa, end man før har vidst, ja lige til Bredden af de Søer i Schweits, hvor Rester af Pælebygninger fra Steenalderen med uimodsigelige Spor af Agerdyrkning og talrige tæmmede **Huusdyr**, baade Heste, Oxer eller Køer, Sviin og Hunde m. fl. i saa rigelig Mængde ere opdagede²⁾, og naar man derhos veed, at ogsaa Steenalders Oldsager af Steen og Been ere fundne i Forbindelse med **Knokler** af flere tamme **Huusdyr** paa andre Steder i det midterste³⁾ og nordvestlige⁴⁾ Europa, er der visselig ikke Noget til Hinder for at antage, at de forskjellige, fra flere Lande altfor mærkværdig samstemmende Beretninger om Fund af Tænder (især Hestetænder) og **Knokler** af tamme **Huusdyr** i Steenalderens **Dysser** og **Jættestuer** i Hovedsagen kunne være rigtige. Skulde det endogsaa bekræfte sig, hvad Nogle have formodet, at Hesten

¹⁾ Efter Prof. Steenstrups Bestemmelse i Oldn. Mus. Protokol Nr. 6268 jfr. Annaler for Nord. Oldk. 1840—41 S. 165, hvor den nævnte Kindtand af en Ko urigtig angives for at have tilhørt en Hest.

²⁾ Keller »Pfalbauten«. Dritter Bericht. Zürich 1860 S. 101 Tavle VI Fig. 8 og 9.

³⁾ t. Ex. om den formeentlige »Offerplads« (?) ved Schlieben i Sachsen, hvor Been- og Steensager ere fundne i Lag af Kul, Aske og **Knokler** af Hjorte, Vildsviin, Oxer, Heste og flere tamme **Huusdyr** see *Preusker* »Blicke in die vaterländische Vorzeit«, Leipzig 1843. III. S. 99—102.

⁴⁾ To Fund paa Orknøerne i og ved de saakaldte underjordiske eller »pictiske« Huse ere beskrevne af *Wilson*: »Primeval antiquities of Scotland« Side 82—84 og 143—145.

dengang endnu ikke var tæmmet (hvilket af flere Grunde er lidet sandsynligt, selv om vi for Broncealderens Vedkommende hidtil savne bestemte Levninger af Ridetøi), vil der dog for Steengravnens Tid ufeilbarlig blive tamme Huusdyr nok tilbage. Thi at man i Schweits, i det indre Tydskland og i de nordvestligste Egne af Europa (hvor Steenalderens Dysser og Jættestuer ere forholdsvis sjeldne og uanseelige, og hvor Steensagerne ere lidet udviklede), skulde allerede i Steenalderen have haft en saadan Kultur, som Kornavl, talrige tamme Huusdyr, ja Handelsforbindelser endog med fjærtboende Folkefærd forudsætte, medens man t. Ex. hos os her i Danmark, (hvor Dysserne og Jættestuerne ere ualmindelig talrige og imponerende, hvor Flintsagerne forekomme i skjønnere forarbejdede og mere udviklede Former, end i noget andet Land), endnu paa Steengravnens Tid skulde have været ubekjendt med tamme Huusdyr eller med Agerdyrkning — vilde snarere i og for sig have været i høieste Grad overraskende, for ikke at sige utroligt. Mellem de store Steengrave og Pælebygningerne er der desuden den mærkelige indre Overeensstemmelse, at begge Arter af Mindesmærker hentyde paa Steenalderens Slutning og paa Broncealderens begyndende høiere Kultur: Steengravene nemlig ved deres anseelige Bygning, Beskaffenhed og ved deres tildeels om Kjendskab til Metal vidnende Indhold, og Pælebygningerne ved deres i flere Tilfælde stærke Blanding af Steen- og Broncesager, der netop klart antyder Overgangen fra Steen- til Broncealderen. Det kan derfor neppe være tvivlsomt, at de store Steengrave og Pælebygningerne bør henføres til eet og samme Stadium i den europæiske Befolknings Kultur-Udvikling, til en Tid, der kan have været noget forskjellig i de forskjellige Lande eftersom Kulturen trængte sig frem der, men under alle Omstændigheder dog en Tid, hvor man ikke længere lod sig nøie med det mere ustadige primitive Liv, der afspeiler sig i vore Affaldsdynger og Kystfund med Jagt og Fiskeri paa Hav-Kysterne, ved Bredderne af Floder og Søer, men hvor man fra Kysterne af efter-

haanden var trængt ind i det Indre og havde grundlagt Qvæg-avl, Agerdyrkning og selv Handelsforbindelser med fjerne Lande.

En høist interessant Stadfæstelse paa Rigtigheden af denne Opfattelse, turde det nemlig være, at det ikke alene er her i Danmark, at en saadan kjendelig Forskjel mellem Steenalderens Mindesmærker eller Fund, som den mellem Affaldsdynger og Steengrave, er bleven iagttaget. Ogsaa i det øvrige Europa synes det i det Større klart nok at gjentage sig, hvad der iøvrigt er fuldkommen naturligt, at de allerførste Indbyggere i Steenalderen væsentlig have levet ved Kysterne og Floderne af Fiskeri og Jagt. Idetmindste har man nu i adskillige Lande paa Europas vestlige og sydlige Kyster opdaget flere og flere Mindesmærker, der kjendelig skille sig fra Steengravene og Pælebygningerne, men derimod levende minde om Indholdet af vore Affaldsdynger eller om det Kulturstadium, som disse antyde.

Jeg skal i denne Henseende dog ikke nærmere dvæle ved de af mig tidligere ommeldte, høist mærkværdige Fund af uhyre raae Flintredskaber i Forening med Knokler af de store uddøde Dyr: Elefanter, Rhinocæroser, Hyæner m. fl. fra dybtliggende Gruuslag i Frankrige og England, omendskjøndt disse Fund stadig ere blevene udvidede og bekræftede¹⁾. Thi ligesom Knoklerne af de nævnte store uddøde Dyr ere forskjellige fra Affaldsdyngernes mindre, for største Delen nulevende jagtbare Dyrs Knokler, saaledes vil en Sammenligning mellem Gruuslagenes Flintredskaber (med deres særegne, men fra de forskjelligste Egne indbyrdes fuldkommen overensstemmende Former) og Redskaberne fra vore Affaldsdynger tydeligt nok godtgjøre, at Flintredskaberne fra Gruuslagene ere endnu raaere, endnu mere primitive og, ifølge deres Beliggenhed og Forekomst, tillige endnu ældre, end Affaldsdyngernes²⁾. Dybt nede i Tørvemoser, men *ovenover* nogle af

¹⁾ Oversigten for 1859. S. 124—129. Mit særskilte Aftryk S. 32—37.

²⁾ Afbildninger af Redskaber fra Gruuslagene i England og Frankrige findes i Meddelelser af *Evans* til *Archæologia Britannica* Vol. XXXVIII og af *Prestwich* til *Philosophical Transactions* 1860.

de nævnte Gruuslag ved Abbeville i Sommedalen, har man netop oftere fundet baade Beensager og talrige raat tildannede Flintredskaber, navnlig Kiler eller Øxer med skarpe Sider, skeeformede Skrabere, Flintboer, Flintkærner eller Blokke, Flækker og Knuder m. fl., kort sagt Sager, der have den allernøieste Liighed med vore fra Affaldsdyngerne¹⁾, hvorimod det hidtil er uden Exempel, at saadanne Flintredskaber have ligget *underst*, dybest nede. Den ældre Steenalder, som Natur- og Oldforskere i det vestlige Europa, iøvrigt med Rette, for disse Egenes Vedkommende have paavist efter de ældgamle Fund fra Gruuslagene, hvilke ligge længere tilbage i Tiden, end Alt, hvad hidtil er fundet i det øvrige Europa, maa saaledes, som ulige ældre, blive kjendelig forskjellig fra eller rettere gaae forud for vor ældre Steenalder med dens Affaldsdynger og Kystfund.

Det derimod, som i det vestlige og sydlige Europa nærmest turde svare til Levningerne fra vor ældre Steenalder, er, foruden de nysnævnte Opdagelser i Tørvemoser ved Abbeville, i Særdeleshed de gjentagne Fund af lignende Flintredskaber ved marvspaltede eller knuste Knokler af vilde, jagtbare Dyr og tildeels ved Skaller af Østers, Muslinger, Hjertemuslinger og Snegle i Klippehuler, fornemmelig paa Kysterne af Atlanterhavet og Middelhavet, i al Fald ved Bredderne af større Floder. Ogsaa disse Steenredskaber adskille sig i Reglen ved deres Raahed fra de ellers i det vestlige og sydlige Europa sædvanlige, baade bedre forarbejdede og tillige ofte smukt slebne Steensager. Undersøgelsen af Klippehulerne, der aabenbart til meget forskellige Tider have afgivet dels stadige Boliger dels midlertidige Opholds- eller Skjulesteder for Mennesker og Dyr, har ikke altid været ledet med den Omhyggelighed eller Sagkundskab, som man kunde ønske, af hvilken Aarsag ogsaa baade Knokler og Redskaber fra meget forskellige Tider ere blevne sammenblandede. Navnlig er det maaskee endnu noget usikkert, om

¹⁾ Prøver paa denne Art Flintsager findes i det Oldn. Mus. (Prot. Nr. 12589, 12590, 12595, 12599).

man i saadanne Huler virkelig har truffet Beviser for den Samtidighed mellem Mennesket og de store uddøde Dyr, hvorpaa iøvrigt Fundene fra Gruuslagene i Frankrige og England saa bestemt henpege. Men at dømme efter foreliggende samstemmende Beskrivelser af nøiere Undersøgelser af Klippehuler paa Siciliens, Italiens og Englands Kyst, hvor baade raae Flint- og Beenredskaber, Rester af spiselige Skaldyr samt Knokler alene af jagtbare, men ikke tamme Dyr, mærkværdig liig vore fra Affaldsdyngerne og kjendelig forskellige fra dem i Pælebygningerne og de store Steengrave, ere opdagede¹⁾, vil man neppe feile ved at antage, hvad i og for sig er fuldkommen naturligt, at Klippehulerne paa Europas Kyster og Flodbredder *fornemmelig* have tjent til Boliger for Mennesker i hiin fjerne Tid, da Jagt og Fiskeri udgjorde den eneste eller dog den væsentligste Erhvervskilde, da i Europas Indre knap Sø- og Flodbredderne vare befolkede, og da de vilde Kystbeboere hverken kjendte Qvægavl eller Agerdyrkning, ei heller opførte enten Pælebygninger eller store Steengrave. Dermed er det selvfølgelig ikke nægtet, at jo flere af de tilsyneladende mere primitive Fund fra Klippehulerne kunne, i Lighed med nogle af vore fra Affaldsdyngerne og Kysterne, hidrøre fra en Overgangstid, fra et Tidsrum, da allerede Qvægavl, Agerdyrkning og i det Hele en højere Kultur baade i fjernere og mere nærliggende Egne havde begyndt at gøre sig gjeldende.

Naar vi altsaa til Slutning oversee de hidtil kjendte Fund og lagttagelser for Steenalderens Vedkommende baade i vort Norden og i andre Lande i Europa, troer jeg nok at turde sige, at de af mig udtalte Anskuelser om en Inddeling i forskellige Tidsrum af Mindesmærkerne og Oldsagerne fra Steenalderen og om en indenfor dennes Omraade i Europa foregaaet Kultur-

¹⁾ Som Exempler kunne iblandt flere jævnføres: for *Sicilien* Baron Ancas og Dr. Falconers Undersøgelser, for *Norditalien* Forels Meddelelse om Klippehulerne ved Menton, og for *England* Mac Enerys Udgravning af Kents hole ved Torqvay.

udvikling fra et lavere til et høiere Trin stadig ere blevne mere og mere bekræftede og udvidede, ligesom de ogsaa fra flere Sider begynde at optages i Videnskaben ¹⁾. For dog at undgaa mulige Misforstaaelser eller urigtige Opfattelser, og for i hvert Tilfælde at lægge en bedre Grund for en paafølgende nøiere Prøvelse, skal jeg endnu søge at give en sammentrængt Fremstilling af Hovedresultaterne af de foregaaende, paa de seneste Opdagelser grundede Betragtninger.

A. Den ældre Steenalder.

I. De ældste Vidnesbyrd om Menneskers Tilværelse i Europa ere saaledes hidtil væsentlig fundne i Frankrige og England og stadig sammen med Knokler af Elefanter, Rhinoceroser, Hyæner og andre store, i Europa forlængst uddøde Dyr. De bestaae af en særegen Klasse, indbyrdes nøie overensstemmende Flintredskaber. Om den Befolkning, hvorfra disse Reskaber hidrøre, har strakt sig ud over det øvrige Europa, om den er bleven tilintetgjort ved mægtige Naturomvæltninger eller om den simpelthen er bleven fortrængt af andre Folk, er endnu ubekjendt ²⁾.

II. Længere ned i Tiden maae Danmarks ligesom ogsaa det vestlige og sydlige Europas Kyster og Flodbredder have været befolkede af vilde Stammer, der levede af Jagt og Fiskeri, samtidig med Uroxxer, Elsdyr, Rensdyr, Vildsviin, Bævere og flere andre, nu i de her nævnte Egne uddøde Dyr. I Danmarks Lavlande opholdt disse Folk sig meest paa Kysterne og

¹⁾ T. Ex. den høifortjente svenske Natur- og Oldforsker, Prof. S. Nilsson har uforbeholdent erklæret sig for min Hovedsætning, at Østersdyngerne og Jættestuerne tilhøre forskjellige Tidsrum: et ældre og et yngre indenfor Steenalderen. See hans Meddelelse til Öfvers. af Kgl. Svenska Wetenskaps Akademiens Förh. 1861 Nr. 2 S. 44.

²⁾ Det er, vel at mærke, *alene* denne, vort Norden hidtil uvedkommende, første Afdeling af *den ældre Steenalder*, der tidligere selvstændig er bleven paaviist af franske og engelske Forskere. See Oversigten for 1859 S. 124—129 og Mit særskilte Aftryk S. 32—37. Om den følgende anden Afdeling af samme ældre Steenalder har man derimod i det vestlige og Europa, af Mangel paa tilstrækkeligt Sammenligningsstof, neppe forhen havt nogensomhelst Forestilling.

helst paa smaae Øer i Noerene eller Fjordene, hvor de havde Læ for de skarpe Havvinde, hvor de havde fortrinlig Fiskeri, bl. A. af Østers og andre spiselige Skaldyr, saavel som ogsaa god Jagt paa Vandet og i de nærliggende Skove, og hvor de tilmed lettere kunde forsvare sig mod Angreb deels af deres Stammefjender deels af vilde Dyr. I det vestlige og sydlige Europa boede de derimod hyppigere i Klippehuler, men dog paa Kysterne eller Flodbredderne, medens ogsaa her de indre, klippefulde, skovdækkede Landstrækninger meest henlaae ubeboede. Redskaber og Vaaben vare vel noget bedre tildannede end i den foregaaende Periode, men alligevel endnu overordentlig raae og ufuldkomne, i Reglen af særegne Former, hverken slebne eller af ziirlig Forarbeidning. Oprindelig kjendte denne Befolkning ikke Qvægavl eller Agerdyrkning. Den synes heller ikke at have efterladt sig andre Mindesmærker, end Affaldsdyngerne og de simple Redskaber, som findes spredte paa vore Kyster og paa de Steder i andre Lande, navnlig i Klippehuler, hvor Spor af deres Ophold, især Affald fra deres Maaltider, forekomme.

B. *Den yngre Steenalder.*

I Steenalderens sidste Periode eller *«den yngre Steenalder»* var aabenbart fra Kysterne og Flodbredderne af efterhaanden ogsaa det Indre af Europa blevet bebygget (ved nye Folk?). Forsaaavidt det forhaandenværende Materiale tillod det, havde Steensagerne nu antaget mere udviklede Former og vare blevne tildeels smukt slebne, ja gjerne polerede ved Eggene. Rimeligviis overalt, men fuldkommen sikkert i flere Lande havde man nu, foruden Jagt og Fiskeri, tillige andre Erhvervskilder, baade ordentlig Qvægavl og Agerdyrkning, følgelig ogsaa faste Boliger og bedre Huse, der stundom, som i Schweits og andre Lande, vare byggede paa Pæle i Søerne. Handelsforbindelser, i nogle Egne endog med fjerne Lande, fremmede Udbredelsen af en høiere Kultur og medførte sikkert, idetmindste ved Tidsrummets Slutning, Kjendskab til Metal, navnlig til Bronze. Under Paa-

virkning af en slig begyndende høiere Kultur bleve ogsaa de Døde sædvanlig begravede (ubrændte) med megen Omhu og med meget Gravgoods i svære Steenkamre inden i Dysser eller Jættestuer, omgivne af anseelige Steensætninger og Jordhøie. Disse Mindesmærker med de tilsvarende smukt forarbejdede Redskaber af Flint fremtræde intetsteds i en saadan Udvikling eller Mængde, som i Egnene omkring Østersøen, navnlig i de gammel-danske Lande. Derimod mangle de ganske i Nord-Sverige og Norge. Overalt synes de at vidne om en vidtstrakt, kraftig Befolkning, der (ifølge de seneste Iagttagelser om den ældre Broncealder og om de i den længe herskende, fra den yngre Steenalder upaatvivlelig fortsatte Gravskikke), neppe strax, men i al Fald først seent og efter en haard Kamp, kan være bleven fortrængt af eller blandet med den formeentlig nye Befolkning, som med almindelig Kjendskab til Broncen og overhovedet med en heel ny Kultur nu udbredte sit Herredømme over Europa.

Hver enkelt Afdeling af Steenalderen synes at have omfattet et saare anseeligt Tidsrum, hvorved Europas første Bebyggelse aabenbart føres tilbage til en Tid ikke alene forud for al Historie, men langt forud for alle tidligere Antagelser om Menneskets Skabelse her paa Jorden.

Hoist mærkværdig er ogsaa for et almindeligere Overblik den slaaende indbyrdes Overeensstemmelse, som fremtræder mellem de i forskjellige Lande i Europa fra Steenalderens forskjellige Afdelinger forefundne Oldsager, i Særdeleshed dog stærkest mellem dem fra den tidligste Tid. Paa de laveste Kulturtrin har Mennesket aabenbart allevegne ubevidst været ledet af et Instinkt, som paa hvert Stadium har ladet ham finde de selysamme, simpleste Former for de uundværligste Redskaber og Vaaben. Det turde vel ogsaa være ganske i sin Orden, at jo længere man kommer tilbage i den fjerneste Fortid, med desto mindre Frihed har den menneskelige Aand der kunnet bevæge sig.